SIMPOZIONUL ANUAL DE ISTORIE ȘI CIVILIZAȚIE BANCARĂ „CRISTIAN POPIȘTEANU“ FRONTIERE, INSTITUȚII ȘI AUR ÎN VREMURI DE RĂZBOI

A XXX-a ediție a Simpozionului organizat de Banca Națională a României și Fundația Culturală Magazin Istoric s-a desfășurat în acest an la sediul Băncii Naționale a României, în Sala „Mitiță Constantinescu“, în zilele de 7 și 8 iunie.

Tema aleasă – „Frontiere, instituții și aur în vremuri de război“ – a oferit prilejul rememorării unor situații de criză din trecut, ce prezintă similitudini cu evenimentele tragice din apropierea granițelor noastre.

Manifestarea s-a încheiat cu ceremonia decernării premiilor Fundației Culturale Magazin Istoric (Magazin istoric**, nr. 7/2022).**

REDESCOPERIREA ISTORIEI ȘI CIVILIZAȚIEI BANCARE ROMÂNEȘTI: 30 DE EDIȚII NEÎNTRERUPTE

La 11 octombrie 1993, Banca Națională a organizat o întrunire științifică, dedicată civilizației bancare românești, în parteneriat cu revista Magazin istoric**, condusă atunci de profesorul Cristian Popișteanu, și cu Asociația Română a Băncilor, al cărei secretar general era Radu Negrea. Încă de la început, intenția noastră a fost să transformăm manifestarea într-una anuală și, cu ajutorul partenerilor noștri, proiectul s-a realizat. Am ajuns la a XXX-a ediție. Cele 30 de ediții ale acestei manifestări fac parte din istoria B.N.R. și a noului sistem bancar din România.**

Am început, cum era normal, seria de manifestări în cadrul acestui Simpozion cu istoria mai veche a Băncii Naționale și a sistemului bancar românesc. Momentele de referință au fost de fiecare dată bine subliniate. „Legea pentru înființarea unei bănci de scompt și circulațiune", publicată în *Monitorul Oficial al României*, nr. 90 din 1880, prin care și-a început activitatea Banca Națională a României, la trei ani de la cucerirea Independenței de stat, a marcat din punct de vedere economic și financiar încheierea procesului de formare a României moderne. La fel, „Legea pentru etatizarea și organizarea B.N.R., publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 298/1946, a pregătit transformarea B.N.R. în Banca Republicii Populare Române – Bancă de Stat și intrarea în sistemul financiar-bancar comunist. Iar în final, „Legea nr. 33 din 29 martie 1991 privind activitatea bancară" și „Legea nr. 34 din 29 martie 1991 privind Statutul Băncii Naționale a României", publicate în *Monitorul Oficial*, nr. 70 din 3 aprilie 1991, au consemnat revenirea la sistemul financiar-bancar pe două etaje, specific economiei de piață. Toate aceste evenimente istorice, dar și transformările în cultura și civilizația românească, au fost surprinse de mai multe ori în ediții semnificative ale simpozionului nostru.

1995. „Omul de bancă în societatea contemporană românească"; de la dreapta: Guvernatorul B.N.R., Mugur Isărescu, Cristian Popișteanu, redactor-șef Magazin istoric, *criticul de artă Radu Varia*

În primii ani post-decembriști am beneficiat de prezența vie, cu prezentări memorialistice autentice, a unor veterani ai vieții financiar-bancare din România, personalități marcante ale gândirii economice românești, care în anii '90 au fost și membri ai Consiliului de administrație al B.N.R.: academicianul Costin C. Kirițescu și profesorul Constantin Ionete.

Vă reamintesc că academicianul Costin Kirițescu și-a început cariera la Banca Națională, ca debutant, în anul 1936, în timpul guvernatorului Mitiță Constantinescu. A lucrat ulterior, în anii '40, cu guvernatorii Alexandru

Ottulescu, Constantin Angelescu, Ion Lapedatu, Constantin Tătăranu, Tiberiu Moșoiu, dar și cu Aurel Vijoli (1947 – 1948), ultimul guvernator al B.N.R. înainte de transformările comuniste și primul președinte al Băncii R.P.R. – Bancă de Stat (1948 – 1952), până când, împreună cu o întreagă echipă de profesioniști ai B.N.R., a fost arestat pe motiv că a „sabotat reforma bănească" și a reprezentat „devierea de dreapta din sistemul financiar-bancar românesc". Contribuții autentice despre cum funcționa B.N.R. ca bancă în perioada comunistă a prezentat în fața noastră și Decebal Urdea, ultimul guvernator al perioadei comuniste, până în septembrie 1990, ulterior consilier al guvernatorului B.N.R.

1997. „Mecenatul bancar și dezvoltarea artelor și culturii"; de la dreapta: Cristian Popișteanu, Mugur Isărescu, academician Virgil Cândea

Tematica Simpozionului nostru nu s-a oprit însă numai la aspectele legate direct de istoria B.N.R. și a sistemului bancar românesc, ci s-a extins și la subiecte adiacente, precum mecenatul bancar și dezvoltarea artei și culturii; arhitectură și civilizație instituțional-bancară; reconfigurări statale și instituții financiar-bancare în Europa anului 1918. Mai multe sesiuni de dezbateri au fost dedicate Tezaurului Băncii Naționale evacuat la Moscova și rolului B.N.R. în Primul Război Mondial.

Așa cum am făcut de fiecare dată, menționez și acum că, în amintirea colaborării atât de benefice cu profesorul Cristian Popișteanu, ca omagiu, din anul 1999, reuniunea anuală a sistemului bancar românesc poartă numele său. În același timp, aducem cuvenitul omagiu și profesorului Ioan Lăcustă, redactor la *Magazin istoric*, precum și lui Radu Negrea, primul secretar general al Asociației Române a Băncilor, care au plecat dintre noi.

Doresc acum să subliniez contribuția esențială a domnului Cristian Păunescu la această adevărată performanță: 30 de ediții neîntrerupte ale Simpozionului nostru. Timp de trei decenii, cu pasiune, consecvent, neobosit și inventiv, a fost motorul și sufletul activității de cercetare istorică din Banca Națională a României. A lucrat la înființarea Muzeului B.N.R., a publicat documente referitoare la Tezaurul rămas la Moscova al Băncii Naționale a României și studii cu privire la istoria instituției noastre și a sistemului bancar românesc, a format colective de experți pentru asigurarea continuării demersului de cunoaștere a istoriei noastre instituționale. Am considerat în toți acești ani că legitimitatea oferită de istorie este cea mai consistentă temelie a unei instituții, fapt pentru care i-am fost în permanență alături.

Se cuvine să menționez, în acest moment, și echipa de colegi din B.N.R. care a contribuit la acest succes și în mod deosebit pe doamnele Brîndușa Costache, șef serviciu; Nadia Manea, expert principal; Mihaela Tone, expert principal, și pe domnul Cristian Scăiceanu.

Cu gândul la drumul parcurs împreună timp de 30 de ani, mulțumim colaboratorilor noștri de la revista *Magazin istoric*, doamnei Florentina Dolghin și domnilor Marian Ștefan și Dorin Matei, redactorul-șef al revistei. Mulțumiri calde tuturor colaboratorilor noștri pe care nu am putut să-i amintesc.

Astăzi, v-am invitat aici să parcurgem împreună un nou episod al acestui periplu prin istoria sistemului bancar din România și a Băncii Naționale.

Tema ediției din acest an, „Frontiere, instituții și aur în vremuri de război", reflectă condițiile cu totul speciale în care se desfășoară Simpozionul „Cristian Popișteanu". În primul rând, este vorba

1998. „Renașterea unei instituții și a unei profesii: banca și bancherul"; de la dreapta: Bogdan Baltazar, președintele B.R.D. – Groupe Société Générale, Elena Petculescu, președinta Banc Post, și Radu Negrea, secretarul general al Asociației Române a Băncilor

2014. „Cristian Popișteanu – ziarist și istoric“; de la dreapta: academician Dan Berindei, Cristian Păunescu, consilier al Guvernatorului B.N.R., academician Răzvan Theodorescu, ambasador Mihnea Constantinescu, Marian Ștefan

de pandemia de Covid 19, care a afectat întreaga planetă, provocând pierderi importante de vieți omenești, o presiune fără precedent asupra instituțiilor sanitare și a personalului medical, costuri enorme și sechele dramatice. În al doilea rând, la frontierele noastre se desfășoară de peste 100 de zile agresiunea militară neprovocată a Federației Ruse asupra unui stat independent, ce are ca rezultat morți, răniți, refugiați, distrugeri materiale și criză economică. România și-a deschis granițele pentru peste un milion de cetățeni ucraineni care au fugit și fug de ororile războiului, oferindu-le cazare, masă, școlarizare, într-un cuvânt omenie pentru cei aflați la necaz.

S-a vorbit foarte puțin sau chiar deloc în aceste trei luni de zile despre faptul că masivul exod ucrainean poate fi comparat cu marele refugiu polonez din septembrie 1939, când în România și-au găsit adăpost aproximativ 100.000 de polonezi, în frunte cu președintele, membri ai Guvernului, ofițeri și ostași polonezi. Atunci, în 1939, Banca Națională a României a jucat un rol important în salvarea tezaurului de aur al Bank Polski (83 t aur care au traversat țara noastră), în păstrarea și restituirea celor 2,7 tone de aur care au rămas la București, apoi au fost ascunse la Tismana, precum și prin preschimbarea în lei a zloților polonezi, o monetă care nu mai avea putere circulatorie, în urma prăbușirii statului emitent.

Atât aceste subiecte cât și altele adiacente vor fi abordate, pe parcursul a două zile ale simpozionului, de invitații noștri cu prezentări documentate și pline de semnificații.

În comunicările trecute în program se va trata și agresiunea U.R.S.S. împotriva României din anul 1940, ultimatumul sovietic, evacuarea sediilor B.N.R., a funcționarilor și valorilor acestora, refugiul unei părți din populația românească din Basarabia.

Sunt sigur că atât comunicările, cât și dezbaterile care vor urma vor fi de mare interes.

Academician Mugur ISĂRESCU,
Guvernatorul B.N.R.

CUVÂNT DE SALUT

Simpozionul anual al Băncii Naționale a României (proiectat acum între 7 – 8 iunie 2022) a intrat demult în tradiție și se bucură de un prestigiu extraordinar nu doar în cadrul opiniei publice românești, ci și în lumea științifică internă și internațională.

Faptul se datorează seriozității instituției organizatoare, colaboratorilor de mare prestigiu, precum și nivelului ridicat al comunicărilor științifice prezentate.

Tema aleasă de această dată – „Frontiere, instituții și aur în vremuri de război“ – se potrivește deopotrivă situației de criză pe care o trăim astăzi și evenimentelor de acum peste un secol, când valorile în aur ale Băncii Naționale a României, prin mijlocirea unor instituții monarhice care se credeau foarte solide și peste anumite frontiere dovedite ca fiind labile, nerespectate și modificate, ne-au fost confiscate de rapacele vecin. Este vorba despre același vecin care răvășește acum Ucraina, care amenință Republica Moldova și care stârnește mari îngrijorări în România.

Academia Română salută acest simpozion, participă la desfășurarea sa, se împărtășește pe deplin din ideile sale și dorește deplin succes lucrărilor sale.

Academician Ioan-Aurel POP,
Președintele Academiei Române

VECINĂTATEA ESTICĂ A ROMÂNIEI ÎN VREMURI DE RĂZBOI SECOLUL XXI

Chiar dacă acest simpozion este unul de istorie sau poate tocmai de aceea, organizatorii mi-au propus să prefațez simpozionul nostru cu câteva reflecții asupra prezentului. Am ales tema „Vecinătatea estică în vremuri de război, secolul XXI“.

Din perspectiva românească, vecinătatea estică a constituit mereu o sursă de primejdii și invazii. Armatele rusești au invadat Principatele Române și România modernă de 12 ori în intervalul 1711 – 1944. De 12 ori! De 10 ori fără consimțământ, de două ori cu consimțământ. După dispariția Uniunii Sovietice și după intrarea în Alianța Nord-Atlantică, România se bucură de cea mai solidă situație de securitate din întreaga sa istorie.

Două sunt scuturile care asigură România în această perioadă: independența Ucrainei, care separă România de Rusia, și aderarea României la Alianța Nord-Atlantică. Premisa garantării securității de către S.U.A. este calitatea României de membră NATO. Actualmente România este în primejdie să piardă unul dintre acești doi piloni ai securității ei, și anume independența Ucrainei și poate existența Ucrainei ca entitate politică.

Mai multe războaie sunt actualmente în desfășurare în vecinătatea estică a României: războiul ruso-ucrainean și războaiele într-un stadiu sau altul de conservare, între Rusia și Republica Moldova, pe teritoriul Transnistriei, și între Rusia și Georgia, în jurul teritoriilor Abhaziei și Osetiei de Sud. În afară de acestea, asistăm la un război naval purtat de Rusia în Marea Neagră. Deci avem patru războaie într-un stadiu sau altul de activitate, cu un nivel sau altul de intensitate, patru războaie în vecinătatea estică a României. Războaiele ruso-ucrainean, ruso-moldovean și ruso-georgian au avut în mare parte caracterul unui război hibrid.

În Occident a devenit o adevărată modă intelectuală analiza războiului hibrid, mai ales după prima invazie rusească în Ucraina, în 2014. Atenția excesivă concentrată asupra metodelor hibride de ducere a războiului de către Rusia a condus la neglijarea dimensiunii militare convenționale în războaiele Rusiei cu vecinii ei. De fiecare dată războaiele duse de Rusia cu metode hibride au culminat cu o intervenție militară de tip convențional, care abia în acea etapă a asigurat succesul războiului hibrid. Iată un punct de vedere care a fost îndelung neglijat în Occident. Acum, această neglijență este pe cale de a fi rectificată de S.U.A. și NATO. Rămâne să vedem cu ce rezultate!

Oștenii otomani părăsesc cetatea Hotin, asediată de trupele ruse și austriece, 1778, acvaforte colorată

Guvernele occidentale și comentatorii tind să echivaleze Rusia și politica acesteia cu personalitatea președintelui Putin. Asistăm la o personalizare a Rusiei, la o reducere a Rusiei și a politicii ei la persoana actualului președinte Putin. În realitate, Putin este numai interfața actuală a unei Rusii eterne

în raportul dintre Rusia și Occident, raportul dintre Rusia și vecinii ei. Politica externă a Rusiei, intervențiile ei militare nu pot fi reduse la persoana lui Putin. Ele au rădăcini istorice, de multe secole, și s-au manifestat din partea Rusiei indiferent de forma de guvernare a Rusiei.

Parteneriatul strategic cu Statele Unite asigură situația României

Care sunt motivele pentru care Occidentul tinde să reducă Rusia la persoana lui Putin? Cred că sunt mai multe motive la mijloc. Unul structural este insuficienta cunoaștere a istoriei Rusiei și a raporturilor dintre Rusia și restul lumii. Alt motiv, mai curând de natură tactică, este, presupun, încercarea din partea unor puteri occidentale de a rezerva opțiunea unei reconcilieri cu Rusia, în eventualitatea sau atunci când domnul Putin părăsește scena. Și trebuie să fim foarte atenți la posibilitatea ca după dispariția domnului Putin să aibă loc încercări inițiate de Occident pentru o refacere, nu normalizare, dar o refacere, cel puțin parțială, a raporturilor cu Rusia. Din considerente în parte economice, din considerente ce țin de ascensiunea Chinei și de necesitatea de a o contracara. Și, bineînțeles, factorul care întotdeauna acționează, din motive de extenuare intelectuală, economică și morală și dorința unui confort psihologic de a reface relațiile cu Rusia, nu la nivelul de *business as usual*, nu o să fie *business as usual*, dar o relație mai mult sau mai puțin funcțională sau cel puțin nu una disfuncțională.

Care sunt motivațiile pentru care Rusia a intervenit militar în Ucraina? La nivel strategic motivația este evidentă, aceea de a resubjuga Ucraina și de a o integra într-un mod sau altul într-o lume politică și culturală rusească, lumea rusă dominată de la Moscova. Acestea sunt motivațiile pe termen lung. Pe termen mediu și scurt motivațiile Rusiei s-au schimbat în timp și putem urmări cum au evoluat ele începând cu 2010 – 2012 și până astăzi.

Inițial, Rusia a urmărit să integreze o Ucraină ca unică entitate, ca entitate de stat, în Uniunea economică euro-asiatică și în complexul militar-industrial al Rusiei, combinând resursele materiale și umane ale Ucrainei cu resursele Rusiei, pentru a reface Rusia ca mare putere. Aceasta a fost motivația Rusiei până în 2014, când ucrainenii au optat pentru integrare europeană prin schimbarea de regim numită „euro-maidan“. În acel moment, 2014, motivația Rusiei a suferit o schimbare tactică: în loc de păstrarea integrității Ucrainei și înglobarea ei într-un sistem rusesc, motivația a devenit fragmentarea Ucrainei, prin anexarea Crimeii, prin formarea celor două republicuțe cu statut special. Acestea ar fi fost numai pe hârtie în cadrul Ucrainei, pentru a paraliza din interior politica Ucrainei și cu speranța că statutul special al Donețkului și Luhanskului va avea o relație în lanț în alte părți ale Ucrainei, conducând la o reconfigurare centrifugă a Ucrainei, cu o constelație întreagă de republici cu statut special, care ar fi transformat Ucraina într-un stat pe hârtie unitar, dar în realitate disfuncțional și, practic, dezmembrat. Aceasta a fost motivația Rusiei în intervalul 2014 – 2020.

Refuzând să aplice așa-numitele acorduri de la Minsk, care ar fi avut consecințele pe care le-am enumerat, rupându-se de „lumea rusă“ și orientându-se definitiv spre Occident, Ucraina a determinat Rusia să treacă la stadiul următor. În momentul de față, obiectivul de război al Rusiei este distrugerea Ucrainei ca atare, cu desprinderea câtorva regiuni din Ucraina, și anume regiunile Herson, Zaporojia, o parte a regiunii Kharkiv și totalitatea regiunilor Donețk și Luhansk, plus eventual alte teritorii pe care Rusia le-ar ocupa în decursul acestui război. Acestea ar urma să fie definitiv desprinse de Ucraina, atașate într-un mod sau altul direct sau indirect la Rusia ca să rămână un ciot din Ucraina. Rusia l-ar dori un stat rezidual, disfuncțional, demilitarizat, cu statut de neutralitate, deci neprotejat și vulnerabil și, din punct de vedere economic, o zonă de dezastru, cu economia și infrastructura distruse de Rusia și cu acces la Marea Neagră blocat. Deci acestea sunt obiectivele de război ale Rusiei în această etapă a conflictului din Ucraina.

Care ar fi consecințele unui asemenea deznodământ al războiului din Ucraina? Ar fi o Ucraină împărțită, partajată, linia de partajare ar urma să coincidă cu linia pe care se opresc ostilitățile și se declară un armistițiu. Rusia ar putea să declare un armistițiu unilateral până la linia pe care ar fi atins-o în acel moment, după care războiul poate fi înghețat sau semi-înghețat, Ucraina rămâne un ciot de stat, așa cum l-am descris, iar Rusia anexează sau atașează în mod direct sau indirect teritoriile ucrainene pe care le-am enumerat.

2019. Întrevedere Maia Sandu (pe atunci prim-ministru al Republicii Moldova) – Jens Stoltenberg, secretar general NATO (sursa: NATO)

Care ar fi consecințele pentru România vecină și Republica Moldova vecină?

Pentru România consecința ar fi pierderea pavezei ucrainene, prăbușirea unuia dintre cei doi piloni ai securității României, cei doi piloni care au existat din 1991 încoace. Aceasta ar necesita sporirea prezenței militare americane pe teren în România, pe bază bilaterală, și sporirea prezenței sau mai bine spus înființarea unei prezențe colective militare a Alianței Nord-Atlantice. Până acum Alianța Nord-Atlantică nu are o prezență militară în România. Nu o are! În timp ce prezența Alianței în statele baltice este complet neadecvată scopului declarat al descurajării, prezența din statele baltice este una de tip *tripwire*, nu este una de tip *deterrence*. Ea urmează să fie ridicată la nivelul de *deterrence*. În România nu avem nici măcar o prezență de tip *tripwire* din partea Alianței Nord-Atlantice în acest moment.

În privința Republicii Moldova, aceasta suferă de un număr de vulnerabilități, de care conducerea actuală, în frunte cu Maia Sandu, este acut conștientă și pe care le-a conștientizat și Uniunea Europeană, dar alți factori occidentali cred că nu sunt conștienți de vulnerabilitățile, în primul rând interne, ale Republicii Moldova. O vulnerabilitate fundamentală din care decurg altele este nivelul neadecvat sau subdezvoltat al conștiinței naționale în Republica Moldova. De aici decurg celelalte vulnerabilități, de exemplu lipsa dorinței unei părți foarte mari a electoratului din Republica Moldova de a trage concluziile necesare în planul securității militare. Ideea de securizare militară cu cheltuieli pentru apărare nu este deloc una populară în Republica Moldova. Susținerea pentru aderarea la NATO este în jur de 20%. Comparați cu susținerea aderării la NATO în Ucraina și Georgia, peste 70%.

În Republica Moldova o parte predominantă și crescândă a electoratului susține orientarea europeană, dar chiar electoratul proeuropean din Republica Moldova nu dorește relații tensionate cu Rusia, ba chiar dorește relații de prietenie cu Rusia, și această parte foarte mare a electoratului, inclusiv cel proeuropean, face presiuni de jos în sus asupra guvernării pentru ca aceasta să demonstreze că dorește relații bune cu Rusia. Aceasta, din considerente economice inconturnabile – dependența de 100% pentru gaz, dependența de 80% pentru electricitate, dependența percepută, nu reală, dar percepută, a exporturilor moldovenești de piața rusească și interesele forței de muncă migratorii moldovenești în Rusia. Toate guvernele Republicii Moldova, inclusiv cel actual, sunt obligate să demonstreze electoratului că fac eforturi pentru a rezolva aceste probleme.

Moldova este un stat neutru, permanent neutru. Dar această neutralitate este una unilateral declarată, nerecunoscută internațional, negarantată, neprotejată și practic demilitarizată. Deci Moldova ar fi la discreția Rusiei în cazul în care armata rusă ajunge la Odesa. Dacă s-ar întâmpla așa ceva, situația internă din Republica Moldova ar fi complet dezechilibrată în favoarea Rusiei.

Guvernarea actuală din Republica Moldova a reușit să câștige puterea cu o diferență mare datorită diasporei moldovenești din Occident. Aceasta s-a mobilizat și s-a prezentat la nivel maxim la vot, asigurând victoria partidei proeuropene și în alegerile prezidențiale, și în

alegerile parlamentare din Republica Moldova. Dacă nu punem la socoteală diaspora, atunci situația internă din Republica Moldova este una basculantă. Mai sunt și alte vulnerabilități în Republica Moldova, de exemplu situația din Găgăuzia.

Guvernarea se gândește cu îngrijorare dacă Rusia ar provoca niște revolte sau proteste, nu neapărat înarmate, dar politizate, împotriva guvernării, iar apoi Rusia ar pretinde că guvernarea a recurs la represiune și ar pretinde dreptul de a-i proteja pe cei reprimați, pe rusofoni, pe rusofili, printr-o intervenție militară, în ipoteza în care Rusia ajunge la Odesa. Guvernul își pune toate aceste întrebări și abia în ultimele câteva săptămâni, după o lungă perioadă de prudență, în Republica Moldova președinta, guvernul încep să discute despre înarmarea Republicii Moldova, despre crearea pentru prima dată a unei forțe militare care să poată să țină piept unei eventuale agresiuni, măcar un timp, despre o cooperare cu NATO în acest sens. Aceste subiecte au apărut pe agenda guvernării abia în ultimele câteva săptămâni, forțate de împrejurări.

În literatura română există un roman clasic, din perioada interbelică, prin excelență romanul de frontieră, romanul *Rusoaica*, de Gib Mihăescu. Romanul se ocupă anume de frontiera estică a României. Un personaj spune: „Din Rusia ne vin trei lucruri: crivățul, tifosul și cnutul!“, cnutul fiind simbolul despotismului rusesc în toate epocile, indiferent de forma de guvernare. Președintele Putin este fața actuală a Rusiei, o față trecătoare a ceea ce vine din Rusia, dintr-o Rusie veșnică, neschimbată.

Vladimir SOCOR,
Senior Fellow,
The Jamestown Foundation, Washington

EVACUAREA TEZAURULUI NAȚIONAL POLONEZ ÎN MEMORIA COLECTIVĂ

Conceptul de memorie colectivă, conform cercetătoarei polone Barbara Szacka, cuprinde memoria colectivă, memoria socială – un set de idei despre trecut prezente în cadrul unui grup și, de asemenea, toate personajele și evenimentele ce aparțin acelui trecut, care sunt comemorate în modul cel mai divers, cât și diferite moduri în care se produce această comemorare.

După Barbara Szacka, memoria colectivă îndeplinește mai multe funcții, cum sunt: transmiterea unor valori și modele de comportament dorite, legitimizarea puterii, crearea unui sentiment de identitate colectivă, bazat pe conștientizarea unui trecut comun, a unei existențe în timp, a unor strămoși, a unui destin și a unor simboluri.

Evacuarea Tezaurului național polonez, inclusiv a aurului, în septembrie 1939, ocupă un loc important în cadrul memoriei colective poloneze, într-un mod asemănător, de altfel, cu evacuarea de către români a propriului Tezaur național în anul 1917.

În memoria colectivă poloneză s-a păstrat, înainte de toate, însuși faptul evacuării aurului polonez (acesta fiind elementul ce influențează cel mai puternic imaginația) din perioada plină de frământări a războiului izbucnit în anul 1939. Acest lucru este cu atât mai de înțeles, cu cât constituie unul dintre puținele episoade din prima parte a celui de Al Doilea Război Mondial cu deznodământ pozitiv pentru Polonia.

Conștientizarea în rândul istoricilor, ceea ce se traduce prin prezența subiectului în literatura științifică, cât de popular este considerat subiectul de edituri – factor esențial pentru a ajunge la „receptorul“ obișnuit –, prezența în așa-numita cultură de masă sunt factori ce pot fi de folos pentru a stabili, în cele din urmă, locul pe care un eveniment concret îl ocupă în memoria colectivă.

Profesorul Wojciech Rojek

Unul dintre elementele care influențează, de asemenea, caracterul mediatic al subiectului este și faptul că în acest caz „eroul“ evenimentelor îl constituie un tezaur, bunurile materiale, a căror pierdere atrage și a atras întotdeauna atenția opiniei publice. Un oarecare ecou îndepărtat al acestui interes a fost și interesul prezent în cadrul opiniei publice poloneze pentru așa-numitul „tren de aur“, conținând tezaurul celui de Al Treilea Reich, ascuns undeva pe lângă Wałbrzych, adică pe teritoriile obținute de Polonia după Al Doilea Război Mondial.

Subiectul transportului aurului polonez prin România a apărut în discursul istoric polonez relativ târziu. Desigur, se știa că aurul și alte valori ale Bank Polski se aflau în străinătate, și totuși, relatări referitoare la aceste evenimente apăreau în primul rând în presa diasporei poloneze publicată la Londra și în Statele Unite. În Polonia, subiectul era tabu, chiar dacă autoritățile postbelice se grăbeau să se laude că au recuperat tezaurele naționale ale Poloniei (de exemplu, Tapiseriile din Castelul Wawel, care și ele, de fapt, fuseseră evacuate prin România, în Occident), încât asupra aurului polonez au lăsat să cadă cortina tăcerii, încât să nu apară alte întrebări în legătură cu soarta sa de după război. Aici, răspunsul la posibilele întrebări nu ar fi fost neapărat convenabil pentru autoritățile poloneze. În cercurile științifice poloneze, acest subiect a început să apară, de fapt, în anii ’50, odată cu deschiderea tot mai mare a științei poloneze spre lume, și datorită expirării clauzei de timp pentru documentele de arhivă, fapt ce a permis începerea studiilor asupra acestei probleme.

Printre primii care au abordat acest subiect, a fost Zygmunt Karpiński, unul dintre organizatorii evacuării și ai convoaielor de aur polonez în anul 1939, care și-a scris memoriile intitulate „Lupta pentru aurul Bank Polski din timpul celui de Al Doilea Război Mondial“ și „Soarta aurului polonez în perioada celui de Al Doilea Război Mondial, 1939 – 1946“. În prezent, acestea sunt păstrate în Biblioteca Națională din Varșovia.

Fragmente din relatarea menționată mai sus au fost publicate într-un tiraj larg în 1971, în memoriile lui Karpiński: *Despre Voievodatul Polonia Mare, aur și călătorii îndepărtate*. Un cerc mai restrâns de cititori a avut ocazia de a se familiariza cu acest material mai devreme, în anul 1958, odată cu publicarea la Editura Științifică a doctoratului lui Karpiński: *Soarta aurului polonez în timpul celui de Al Doilea Război Mondial*. Din păcate, subiectul tranzitării României a fost tratat destul de superficial de autor.

În pofida apariției primului articol menționat mai sus, în anii ’50, subiectul, în anii ’60 și ’70, nu a fost exploatat în Polonia, nefiind, probabil, unul comod, din punct de vedere politic. Interesul științific a revenit în anii ’80, când chestiunea tranzitării tezaurului polonez prin România a început să apară ca un element al analizelor legate, de exemplu, de soarta refugiaților polonezi în România în anii 1939 – 1945 sau în contextul restituirii acelei părți rămase în România după 1939.

Subiectul a trebuit să-și aștepte propria monografie până în ultima decadă a secolului XX, când s-a publicat, ca un rezumat al cunoștințelor noastre de până atunci referitoare la aurul polonez, în anul 2000, cartea lui Wojciech Rojek *Odiseea Tezaurului Republicii Polone*. Aceasta constituie o sumă specifică de informații referitoare la acest subiect, conținând, de asemenea, așa cum se cuvine unei cărți „didactice“, o bogată bibliografie legată de subiect. Din analiza acesteia rezultă că munca regretatului profesor Rojek, avea un caracter de pionierat. În bibliografia cărții nu întâlnim studii mai serioase asupra subiectului, de felul celor apărute într-o perioadă anterioară.

Din partea română, subiectul a fost tratat de Cristian Păunescu și Dorin Matei în cartea *Salvarea aurului polonez*. Merită menționat că această publicație a fost realizată cu sprijinul Băncii Naționale a României, adică al unuia dintre eroii evenimentelor. Chestiunea aurului polonez se ivește adesea, în baza analogiei, în publicațiile

Ignacy Matuszewski cu soția, Halina Konopacka

românești privind recuperarea aurului românesc, confiscat de sovietici după 1917.

A doua categorie de publicații, destinată de la început publicului larg, sunt publicațiile de popularizare. Se poate spune chiar că acestea sunt cele ce generează popularitatea subiectului și prezența acestuia în cadrul culturii de masă.

Primele astfel de încercări de popularizare a subiectului au avut loc încă din anii '80 ai secolului XX, în paginile cotidianului din Łódź *Odgłosy*. Cu toate acestea, abia odată cu *boom*-ul specific al revistelor istorice destinate publicului obișnuit a revenit și subiectul evacuării Tezaurului național al Poloniei în conștiința socială.

Analizând pozițiile înregistrate în cărți și articole tipărite și pe internet, putem observa că momentul culminant al valului de pregătire și elaborare a unor astfel de publicații este legat, de regulă, de comemorări la un număr de ani cu cifre rotunde trecuți de la momentul evacuării. „Inundarea" cu astfel de publicații a avut loc în anul 2018, datorită apropierii comemorării a 80 de ani de la începerea celui de Al Doilea Război Mondial. Primele articole științifice de popularizare au început să apară încă din anul 2012. E interesant că un articol a apărut în primul număr al revistei *Uwazam Rze*, deci e posibil ca acest fapt să indice capacitatea de impact proverbială a acestui subiect. Articolul este dedicat, înainte de toate, lui Ignacy Matuszewski și Henryk Floryar-Raychman, care *de facto* au coordonat evacuarea aurului pe ultima etapă poloneză și prin deciziile lor curajoase au contribuit la sosirea acestuia în Franța. În contextul memoriei colective și politicii memoriei înțelese în sens larg, este importantă constatarea dr. Cenckiewicz pe tema absenței comemorării acestor personaje-cheie în Polonia, care se odihneau, încă, în cimitirul din New York. În mod similar, activităților lui Matuszewski din septembrie 1939 le-a fost dedicat un fragment din cartea/broșura lui S. Cenckiewicz, apărută în 2017. Comemorarea corespunzătoare a lui Matuszewski a avut loc abia în a doua jumătate a celei de a doua decade a secolului XXI, prin aducerea rămășițelor sale în Polonia (decembrie 2016) și prin plasarea unei plăci comemorative pe clădirea în care a locuit împreună cu soția – prima campioană olimpică poloneză, Amsterdam 1928 –, Halina Konopacka, la Varșovia, pe strada Filtrowa 67/69. De asemenea, o stradă din Gdansk a primit numele lui. Prin urmare, se poate considera că treptat una dintre cele mai distinse persoane implicate în acțiunea de păstrare a aurului polonez își găsește locul meritat pe scena istorică poloneză. Tot cu o stradă ce îi poartă numele, situată în apropierea Ambasadei României, a fost onorat în Varșovia prim-ministrul român Armand Călinescu, ucis în septembrie 1939 de Garda de Fier, ajutorul acordat polonezilor fiind unul dintre motivele asasinatului.

Informații au apărut în majoritatea revistelor istorice poloneze cu caracter de popularizare, *W sieci. Historia*, *Uważam Rze. Historia*, *Polska Zbrojna Historia*. O mulțime de publicații și discuții asemănătoare au fost postate pe portaluri de internet. Bibliografia referitoare la acest subiect este completată și de scurta broșură a lui Wojciech Jasiński: *Odiseea aurului polonez*, care trebuie enumerată în categoria lucrărilor cu caracter de popularizare.

Subiectul a fost abordat episodic și în diverse tipuri de publicații cu caracter de compilație; a fost prezentat, de exemplu, de Andrzej Fedorowicz în cartea sa *Renumitele escapade ale polonezilor*.

Într-un mod asemănător exemplului polonez, și în România au apărut articole de popularizare, care l-au familiarizat pe cititorul român cu acest aspect interesant al etapei incipiente a celui de Al Doilea Război Mondial. Subiectul a fost prezentat cititorului român mult mai devreme decât celui polonez. Încă din anul 1968, imediat după apariția revistei *Magazin istoric*, s-a tipărit un prim articol, relativ scurt, dar care prezenta cititorului esența problemei.

Merită să amintim și articolul lui Andrei Pogăciaș, care a apărut în anul 2013 în revista

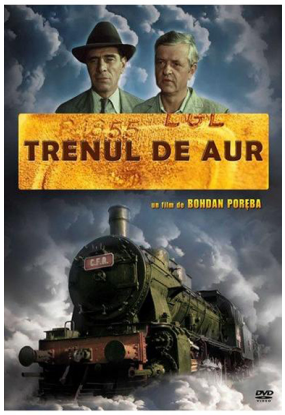

Afișul în limba română al filmului Trenul de aur

Historia. Se poate observa o comunitate specifică de interese ale ambelor popoare, afectate în mod similar de război. Atunci când discutăm despre abordarea populară, merită să menționăm existența unui foarte bun articol în Wikipedia românească, dedicat analizei acestei chestiuni. Acum când internetul este foarte răspândit, acest articol constituie un factor important de popularizare a subiectului.

Trebuie să menționăm publicațiile editate de Banca Națională a Poloniei, în calitate de succesor direct al Bank Polski S.A. Șirul de lucrări beletristice pe acest subiect începe cu cartea lui Agnieszka Lewandowska-Kąkol, *Epopeea de aur*, Varșovia, 2019, în care, în stil beletristic, este prezentată evacuarea, înainte de toate, prin prisma figurii colonelului Adam Koc, unul dintre artizanii întregului proiect.

Subiectul este prezent, de asemenea, și în film. O generație oarecum mai în vârstă a spectatorilor polonezi își amintește filmul *Trenul de aur*, turnat în anul 1987 în coproducție româno-polonă (regia Bogdan Poręba). Acesta prezintă istoricul tranzitării aurului polonez prin România, într-un mod dramatizat și adaptat cerințelor cinematografice. Există inexactități evidente acolo. Mult mai puțin cunoscută, cu siguranță în Polonia, este o altă producție dedicată evacuării: *Marea sfidare*. Popularitatea sa relativ scăzută a fost influențată, cu siguranță, de anul producției – 1989 – o perioadă de criză economică, care, evident, nu a ajutat la crearea unei versiuni a evenimentelor atractive mai ales pentru spectatorul contemporan.

Rezumând, trebuie precizat că subiectul evacuării aurului polonez și al ajutorului acordat de către România în cadrul acelui eveniment este prezent în Polonia, deși, bineînțeles, ar putea fi mult mai răspândit, la fel cum se poate spune și despre alte aspecte ale istoriei comune.

Prof. univ. dr. Andrej Florian DUBICKI,
Universitatea din Łódź

REFUGIAȚII BASARABENI ȘI BUCOVINENI ÎN ROMÂNIA (1940)

Împrejurările care au condus la raptul Basarabiei și Nordului Bucovinei sunt cunoscute publicului larg, fiind elucidate într-un șir de lucrări istorice. Nu mă voi opri asupra istoricului notelor ultimative sovietice și a acceptării lor de către Guvernul de la București. Voi aminti doar că, aflându-se într-o totală izolare internațională și în fața pericolului declanșării unor războaie pe mai multe fronturi, sub presiunea forței, Guvernul României s-a văzut silit la 28 iunie 1940 să cedeze presiunilor sovietice. Înainte de a trece la elucidarea subiectului este important să subliniez că în prezentul studiu, termenul „refugiat“ este utilizat cu înțelesul pe care-l avea acesta până la adoptarea „Convenției privind statutul refugiaților“, numită și Convenția de la Geneva din anul 1951, intrată în vigoare la 22 aprilie 1954. Dacă ar fi să folosim terminologia de astăzi a dreptului internațional cu privire la persoanele despre care vorbim în studiu, acestea ar trebui să fie numite „persoane intern deplasate“, nu refugiați.

U.R.S.S. nu și-a respectat condițiile propriului ultimatum, fapt care a condus la dezorganizarea retragerii Armatei Române. Deși se stabilise ca evacuarea să fie efectuată în patru zile, din cauza înaintării rapide a trupelor sovietice, acestea au ajuns la Prut nu la 3 iulie ora 13.00, ci la 29 – 30 iunie. Pe lângă aceasta, trupele sovietice au recurs la un șir de acte de ostilitate față de trupele române. Intrând în Basarabia, unități blindate opreau coloanele române, izolau ofițerii de trupă, îi obligau pe soldații basarabeni să iasă din front și să plece acasă cu tot echipamentul din dotare, incitau minoritățile împotriva autorităților și trupelor române; s-a deschis focul asupra ostașilor români, s-au luat prizonieri, s-au dezarmat unități și s-a capturat material de război etc. Astfel, în dimineața zilei de 29 iunie, coloane sovietice motorizate, oprind la Ialoveni două regimente de artilerie românești, le dezarmează cu forța. În acest timp, un batalion românesc de infanterie este dezarmat de unitățile sovietice în gara Bălți și alt batalion este capturat în momentul îmbarcării în gara Drochia. În aceeași zi „trupe sovietice motorizate au pătruns în Herța, unde au ucis un căpitan, un sublocotenent și mai multe persoane, instalând 17 care de luptă în oraș și înaintând cu 11 km peste linia de demarcație“. Trupele sovietice au oprit trecerea la Reni a unităților române și le-au somat să predea orașul la 30 iunie, ora 08.00. Pot fi aduse alte sute de exemple. Despre modul dezorganizat în care s-a desfășurat evacuarea, vorbește și faptul că după închiderea noii frontiere la 3 iulie, din efectivul Armatei Române ce fusese în Basarabia și Nordul Bucovinei, în afară de soldați, rămăseseră reținuți de armata sovietică, sub pază, în diferite localități, peste 170 de ofițeri și 100 de subofițeri.

Deși în seara zilei de 27 iunie la București se știa deja despre decizia autorităților de a ceda fără luptă Rusiei sovietice Basarabia și Nordul Bucovinei, cea mai mare parte a populației din aceste provincii a aflat vestea șocantă în dimineața zilei de 28 iunie. Aceasta din cauză că atunci rețelele de telefonie și radio din Basarabia aveau o densitate mică, pe de o parte, iar pe de altă parte autoritățile românești nu au dorit să semene panica în populație. Despre faptul că cea mai mare parte a populației a aflat vestea despre cedarea Basarabiei chiar în ziua

Armament capturat de la militarii români care părăseau Basarabia

invaziei, vorbesc atât documentele de arhivă cât și amintirile refugiaților. Istoricul și preotul Paul Mihail, de exemplu, a aflat vestea invadării Basarabiei de armata sovietică în dimineața zilei de 28 iunie, când, fiind în biserică, „...o femeie intră strigând: «Vin rușii!»“

Pentru populația Basarabiei vestea cedării provinciei fără luptă a fost un șoc și pentru că doar cu jumătate de an mai devreme, la 6 ianuarie 1940, regele Carol al II-lea a vizitat Chișinăul angajându-se să apere toate teritoriile românești. În memoriile sale, regele Carol al II-lea se arată surprins de vestea ultimatumului Molotov. Au dreptate istoricii care consideră că el minte. „Această știre – scrie Carol al II-lea în memorii – m-a trăsnit ca o lovitură de măciucă și m-a revoltat în cel mai înalt grad. Este un lucru așa de oribil, că nicio minte românească nu poate să-l conceapă. Consiliul are loc și am ieșit din el amărât și dezgustat, toți acei care făceau pe eroii la prânz s-au dezumflat. Numai șase voturi, din cei 26 prezenți, au fost pentru rezistență. Numele lor merită să fie înscris cu litere de aur în cartea demnității românești: Nicolae Iorga, Victor Iamandi, Silviu Dragomir, Traian Pop, Ștefan Ciobanu, Ernest Urdăreanu.“

Diplomația românească avea cunoștință despre Pactul Molotov-Ribbentrop încă din toamna anului 1939, iar la jumătatea lunii iunie 1940 Statul Major al Armatei Române considera atacul sovietic drept iminent, lucru pe care nu putea să nu-l cunoască regele.

Coloana a 5-a a U.R.S.S. în Basarabia și Bucovina de Nord se pare că a fost cu mult mai devreme informată despre nefastul eveniment.

În dimineața zilei de 28 iunie în Chișinău și în alte localități din Basarabia au apărut manifestanți pe străzi pentru a-i întâlni pe pretinșii eliberatori. Rețeaua clandestină a Cominternului s-a dedat la jefuirea unor instituții de stat, insultarea și maltratarea unor funcționari de stat și militari în retragere. Atât sursele de istorie orală, cât și documentele de arhivă confirmă faptul că majoritatea celor care i-au întâmpinat pe sovietici cu bucurie au fost minoritarii, în special evreii. La 29 iunie 1940, în cadrul unei consfătuiri în legătură cu ocuparea Basarabiei și Nordului Bucovinei, însuși Comitetul Central al Partidului Comunist Român constata: „Elementul evreiesc din Basarabia și Bucovina – cu toate sfaturile de pondere date de comuniști – s-a dedat la acte de violență și umilire a celor ce s-au refugiat în Vechiul Regat."

Comportamentul populațiilor minoritare în Basarabia și Nordul Bucovinei în timpul invaziei sovietice a creat o atmosferă foarte ostilă din partea populației românești din țară față de populația evreiască. S-au înregistrat sute de cazuri când evreii erau bătuți și aruncați din trenuri, unele prăvălii, crâșme, farmacii ale evreilor au fost devastate.

Dar chiar dacă populațiile evreiască, bulgărească, găgăuză, rusă și ucraineană au avut un comportament ostil față de administrația și trupele române în retragere, ar fi greșit să le facem pe acestea, în special pe populația evreiască, „țapi ispășitori" ai modului dezastruos în care s-a desfășurat evacuarea Basarabiei și Bucovinei de Nord. De asemenea, ar fi greșit să generalizăm că toți exponenții minorităților amintite i-au așteptat pe ruși cu bucurie. Atitudinea ostilă amintită mai sus a minorităților naționale din Basarabia și Nordul Bucovinei este, pe de o parte, o dovadă elocventă a eșecului politicii de integrare a populațiilor minoritare din cele două provincii în viața social-politică românească interbelică, pe de altă parte, a incapacității autorităților statului român din Basarabia și Nordul Bucovinei, inclusiv a celor militare, de a organiza evacuarea populației care și-a dorit acest lucru. Deși Statul Major al Armatei întocmise „din timp... trei planuri de evacuare și organizare a circulației în zona frontului de Est", ministrul de Război nu a aprobat niciunul, interzicând până în ultimul moment orice măsură de evacuare. În ziua de 28 iunie 1940, în timp ce gara Chișinău era arhiplină cu refugiați ce căutau să părăsească cât mai repede Basarabia, trenurile așteptau ordine de la București ca să părăsească Chișinăul. Ultimele trei trenuri ce au plecat din gara Chișinău au fost încărcate cu material de război, nu cu refugiați, așa cum ar fi fost firesc. La 28 noiembrie 1940, Ion Antonescu, în fața comandanților de mari unități ale armatei, declara: „Retragerea din Basarabia s-a executat în mod dezastruos. Cu toate că erau știri prevestitoare ale furtunii, nimeni nu s-a gândit să ia măsurile ce se cuvineau. De aceea azi avem părinți despărțiți de copii și bărbați de soțiile lor."

Jandarmi români dezarmați de sovietici

Din cauza modului dezastruos în care a fost organizată evacuarea Basarabiei și Nordului Bucovinei nu doar foarte mulți basarabeni și bucovineni nu au reușit să părăsească teritoriul cedat, ci și foarte mulți funcționari veniți din Regat. Conform recensământului populației din aprilie 1941 „în teritoriul diminuat al României" erau 68.953 refugiați din teritoriile ocupate de ruși. Această cifră nu reflectă însă nici pe departe numărul celor care au dorit să se refugieze în România în anul 1940. Ocuparea Basarabiei și Bucovinei de Nord înfăptuindu-se într-un timp foarte scurt, foarte mulți basarabeni și bucovineni care au dorit să se evacueze nu au reușit să o facă. Dovadă în acest sens sunt și cele peste 70.000 de cereri de repatriere în România adresate de basarabeni și bucovineni autorităților sovietice și românești în anii 1940 – 1941.

Dr. Mihai GRIBINCEA,
Consultant strategie, B.N.R.

DRAMA REFUGIAȚILOR POLONEZI (1939) ȘI A CELOR ROMÂNI (1940) ÎN PRESA VREMII

„6 septembrie [...] Ora 21.00. Din ordinul domnului prim-ministru Armand Călinescu: Începând din seara aceasta, telegramele agențiilor Rador și [ale] altor agenții vor fi inserate cu litere obișnuite **[subliniat în original] și cu titlurile pe** maximum două coloane**, pentru ca opinia publică să nu se alarmeze și, mai ales, să nu se influențeze.“**

Citatul de mai sus l-am desprins din cartea colegului nostru Ioan Lăcustă, *Cenzura veghează*, scrisă pe baza Registrului cenzurii din 1939.

În timp ce în jurul nostru totul se prăbușea după 1 septembrie 1939, noi încercam să nu supărăm pe nimeni, comițând gesturi care evident enervau noile puteri ale Europei: Germania și U.R.S.S.

Presa din 19 septembrie (reamintim că ziarele apăreau datate cu ziua următoare) reproducea un comunicat al Ambasadei Poloniei din Franța, care dezmințea știrea potrivit căreia Guvernul și președintele Poloniei ar fi părăsit țara. A doua zi, cititorii puteau citi un „Comunicat al Președinției Consiliului de Miniștri: «Condițiunile speciale în care s-au desfășurat evenimentele din Polonia în ziua de 17 septembrie, precum și faptul că Guvernul polon a cerut Guvernului român să acorde ospitalitate șefului statului și miniștrilor săi care se refugiază pe teritoriul nostru au indicat României păstrarea mai departe a atitudinii de strictă neutralitate față de actuala beligeranță. Guvernul va continua să vegheze cu tot patriotismul la siguranța și apărarea fruntariilor țării».“ Imediat sub comunicat, urma știrea: „Refugiați poloni în România. Au trecut granița și foștii demnitari, în frunte cu președintele Moscicki, de asemenea și mareșalul Ridz Smigly.“ Numărul primilor refugiaților civili trecea de 4.000. S-au refugiat și aproximativ 10.000 soldați și ofițeri. Au fost imediat dezarmați și internați. Au sosit și 100 avioane, multe avariate și cu piloți răniți. Președintele și mareșalul au fost găzduiți inițial la Palatul Metropolitan din Cernăuți. Președintele Moscicki a plecat apoi la Bicaz, mareșalul Ridz Smigly la Craiova, restul miniștrilor la Slănic.

Lipsesc din presa vremii relatări ample despre drama refugiaților, imagini cu aceștia, în general, lipsește tot ceea ce am putut noi vedea și auzi astăzi despre drama refugiaților ucraineni. Am găsit o singură știre despre o dramă particulară, cea despre un refugiat polon, în vârstă de 62 de ani, Iacob Goldmann, mare industriaș petrolist, care s-a spânzurat în camera de la „Grand Hotel“ de pe Calea Victoriei.

Știrile se încadrează în categoria anunțurilor administrative, cu măsurile luate de Guvern și pe care refugiații poloni trebuia să le respecte. O ordonanță a subsecretariatului de Stat al Poliției, semnată de generalul Gabriel Marinescu, prevedea că se interzice cumpărarea oricărui

O refugiată poloneză (a doua din dreapta) într-o familie de români, Brăila, 1939

produs de la refugiații polonezi, care erau exploatați de speculanți. Peste trei zile se anunța că din 22 septembrie se înființează pe lângă toate prefecturile un birou de vânzare pentru refugiații poloni a bijuteriilor, automobilelor sau altor lucruri prețioase, care va valida buna înțelegere între părți. Orice vânzare în afara acestor birouri era nulă. Pentru că proprietari de garaje și de ateliere de reparații au pretins prețuri spoliatoare, de care refugiații poloni s-au plâns, se stabilea că orice reclamație dovedită ca fiind justă va duce la închiderea garajului sau a atelierului respectiv.

Noi precizări privind statutul refugiaților poloni aducea presa din 11 octombrie. Se instituiau ajutoare în sumă de 100 lei de adult și 50 lei de copil pe zi, care s-au acordat după 15 octombrie. Ca să ne facem o idee ce însemnau sumele respective, iată câteva prețuri: carnea cal. I de vacă 29 lei kg; 1 kg ceapă 1,50 lei, cartofi mari 2,80 – 3,20 lei, morcovi mari 2 lei kg, varză potrivită de toamnă 1,20 lei bucata, 3 lei kg spanac, mere ionatane 8 – 10 lei kg, 1 kg ouă 2,10 – 2,40 lei, unt 90 – 110 lei kg, brânză albă 45 – 55 lei kg.

Realitatea ilustrată publica primul material privind soarta refugiaților din țara vecină abia la 12 decembrie. Sub titlul *Cum trăiesc refugiații polonezi*, se arăta: cei mai mulți au plecat deja din țară. Au rămas militarii, internați în lagăre. Au fost scutite de taxe vamale coletele cu alimente și îmbrăcăminte pentru refugiați. La cantinele locale s-au asigurat două mese pe zi. Fiecare refugiat polonez a putut schimba 300 zloți la cursul de 20 lei. În primele zile a fost aglomerație la Banca Națională, dar s-au luat măsuri și situația s-a remediat. Au rămas mai ales cei care nu dispun de mijloace. Sunt găzduiți în cămine și pot mânca la cantine, pentru o sumă modestă. Unele mame, despărțite de copii, nu i-au regăsit nici până acum.

Știm din documentele păstrate în arhiva Băncii Naționale că polonezii au vândut 1.014 kg aur, pentru 238,3 milioane lei, adică o paritate de 40 lei pentru 1 zlot. Banii au fost folosiți pentru ajutorarea refugiaților. Prin „Jurnalul Consiliului de Miniștri“ nr. 2.937 din 27 septembrie 1939, s-a stabilit că Banca Națională poate cumpăra zloți în bancnote la cursul de 20 lei pentru 1 zlot. De fapt, zloții respectivi nu mai aveau nicio valoare, pentru că reprezentau moneta unui stat care practic nu mai exista în momentul respectiv.

Aceasta este imaginea dramei refugiaților polonezi în România pe care ne-o transmite presa acelei vremi.

În cazul dramei refugiaților români, tonalitatea se schimbă într-o oarecare măsură, dar din nou lipsesc dramele individuale, relatările concrete.

Vestea cedării Basarabiei și a Bucovinei de Nord vine ca o mare surpriză. La începutul lunii iunie presa a relatat cu mare fast ceremoniile de aniversare a zece ani de la revenirea cetățeanului Caraiman pe tron. Apoi la 17 iunie se anunța cu mare bucurie că Guvernul sovietic l-a numit ministru la București pe Anatoli Lavrentiev. Se preciza că de ceva timp, Legația nu avea un titular, ceea ce „nu putea servi bunelor relațiuni pe care România a afirmat totdeauna că vrea să le întreție cu Uniunea Sovietică și a căror utilitate pentru ambele țări chiar Guvernul sovietic a recunoscut-o în diferite împrejurări. Hotărârea de a se numi un ministru la București înseamnă reintrarea în normal a relațiilor diplomatice dintre România și vecinul ei de la Est […] Reintrarea în normal prin numirea unui titular la Legațiunea sovietică constituie pentru opinia publică românească o indicațiune că și la Moscova se apreciază această politică rectilinie a României“.

Brusc, în edițiile din 29 iunie, se anunță sec: „Consiliul de Coroană a avut să examineze ieri nota remisă miercuri, la orele 22, ministrului nostru la Moscova de către Guvernul sovietic, prin care acesta cere cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord, fixând termen pentru răspunsul Guvernului român până în cursul zilei de 27 iunie a.c.“ Iar a doua zi, la fel de

sec, românii aflau că ieri, 28 iunie, la ora 16.00, Consiliul de Miniștri s-a întrunit și a acceptat executarea notei ultimative sovietice.

Încep să sosească primele trenuri cu refugiați. Termenul foarte scurt de evacuare nu le-a permis să ia decât câteva lucruri de primă trebuință. În Capitală primii refugiați au sosit vineri seara, 29 iunie, în Gara de Nord. Se luaseră măsuri pentru găzduirea a 2.500 de refugiați în București. Toate hotelurile din jurul Gării de Nord au fost evacuate. A sosit cu întârziere de cinci – șase ore rapidul de Cernăuți. Coboară refugiații. „În majoritate oameni modest îmbrăcați, cu soțiile și copiii, din care unii sugaci în brațele mamelor, toți cu ochii plini de lacrimi, cu bagaje foarte puține, unul sau două geamantane, alții nici cu atât, fiecare căutând să-și salveze în primul rând familia și apoi ce bruma s-a putut din avutul agonisit în urma unei vieți de muncă. Majoritatea trenurilor cu refugiați au fost îndrumate în alte direcții sau au fost oprite la Chitila, unde nu s-a permis plecarea spre București decât a acelora care au familie sau rude în București, ceilalți urmând să fie încartiruiți în alte centre.“

Refugiați din Transilvania

Realitatea ilustrată din 9 iulie publică într-o pagină, cu trei foto, reportajul *Pe drumurile bejeniei*: „Gara Iași are aspectul mâhnitor al unui lagăr de suferință. Bărbați și femei, copii de toate vârstele și cu tot avutul alături, într-un geamantan sau într-o simplă legătură, așteaptă pe peron trenul mântuirii.“

După primul val de refugiați, urmează altele, pe măsură ce autoritățile sovietice au permis unor noi grupuri de români, inclusiv militari luați prizonieri în timpul ocupării, să revină acasă. Ceva mai târziu, la începutul lui septembrie, apar și îngrijorările față de situația refugiaților, dar doar într-o scrisoare primită la redacția *Universul* și publicată în interiorul ziarului: „Plecați de acasă în toiul nopții, fără nici un preaviz, aproape toți acești refugiați au venit numai cu ceea ce au putut lua în grabă, iar foarte mulți numai cu ce era pe dânșii. De săptămâni de zile rătăcesc din loc în loc, fără să găsească stare și alinare [...] Obștea românilor a făcut tot ce a putut face pentru acești refugiați. Li s-au dat ajutoare în bani, alimente și îmbrăcăminte. Dar aceste ajutoare sunt limitate, ele scad din zi în zi, până ce într-o zi izvorul lor va seca cu totul. Ei trebuie să-și cumpere totul și totul s-a scumpit“. Într-adevăr, prețul pâinii albe crescuse într-o lună de la 10 lei la 12 lei.

În paginile ziarelor se vor publica însă luni la rând chemările rudelor către cei refugiați sau ale refugiaților către rudele din România, care încercau să se găsească.

Deja, la 29 septembrie 1940 refugiații din Basarabia de Nord și Bucovina care își găsiseră un plasament aflau că nu mai au dreptul la ajutor. Toate instituțiile și întreprinderile care au angajat refugiați trebuia să comunice autorităților acest lucru.

În cazul refugiaților din Transilvania și Cadrilater, nenorocirea nu a mai fost la fel de neașteptată. Deja, în 26 august, Guvernul sfătuia pe agricultorii din Caliacra și Durostor să strângă în liniște recolta și să nu părăsească locuințele în mod pripit. Își puteau totuși trimite inventarul de care nu mai aveau nevoie în interiorul țării.

Anunțul cedării părții de nord a Ardealului este la fel de sec. Urmează aceleași anunțuri administrative care să-i îndrume pe refugiați către autoritățile ce le pot rezolva situația și același gen de reportaj care evocă jalea celor plecați și a celor rămași, care întrebau „cui ne lăsați“. Se remarcă ordinea în care se retrage armata și disciplina populației.

După abdicarea regelui Carol al II-lea și instalarea Guvernului condus de Ion Antonescu, drama românilor refugiați rămâne doar un prilej de incriminare a fostului monarh.

Dorin MATEI

RELAȚIILE ISTORICE ȘI CONTEMPORANE POLONO-ROMÂNE

Îmi amintesc de întâlnirea noastră de la Banca Națională a României, de acum câțiva ani, când am vorbit despre legăturile istorice și cele actuale dintre polonezi și români.

Am abordat atunci dimensiunea economică a relațiilor noastre, dar, în același timp, am accentuat puternic relațiile rezultate din experiențele trăite atunci când țările noastre și-au pierdut libertatea. După vizita la Banca Națională, am mers să mă întâlnesc cu reprezentanții diasporei poloneze la „Dom Polski – Casa poloneză". A fost o întâlnire de câteva ore, plină de emoții și de amintiri, care s-a încheiat cu o invitație de a vizita Wieliczka. Am reușit să realizăm acest plan. Câteva zeci de reprezentanți ai comunității poloneze au venit de la București și au petrecut câteva zile la Wieliczka. Când mă uit la fotografiile de la acea întâlnire, văd oameni de toate vârstele. Tineri care își caută rădăcinile și oameni în vârstă, care au plecat într-o călătorie plină de amintiri.

Când am primit invitația la Simpozionul dumneavoastră, am găsit scrisoarea emoționantă pe care am primit-o în februarie 2022, după o întâlnire memorabilă. Scrisoarea îmi era adresată de doamna Marianna Sikorska–Hanter. Cele câteva cuvinte din scrisoare arată cât de puternică este legătura dintre națiunile noastre. Cuvintele doamnei Sikorska-Hanter sunt o dovadă a cordialității noastre reciproce, a ospitalității și a nevoii de a ne întâlni.

În calitate de primar al orașului Wieliczka și de lucrător cândva la salina „Wieliczka", sunt deosebit de apropiat de administrațiile locale care au crescut pe locul unor vechi exploatări de sare. Există numeroase astfel de locuri și în România. Una dintre aceste localități este Cacica (Kaczyka), care își datorează originea și dezvoltarea în mare măsură familiilor de mineri venite aici în secolul al XVIII-lea din orașul meu, Wieliczka, situat în regiunea Małopolska (Polonia Mică). Pe atunci, teritoriile de sud-est ale Poloniei și Bucovinei românești făceau parte din Imperiul Austro-Ungar. În aceste zone au coexistat români, polonezi, austrieci, slovaci și ucraineni, creând un interesant mozaic multicultural de istorie și tradiții. Din anii 1890, minerii din regiunea Małopolska au întemeiat așezări pe teritoriul Bucovinei. Cacica este un simbol al localităților miniere care, datorită caracterului lor industrial, s-au remarcat față de alte așezări. Până la începutul secolului al XIX-lea, adică în primii 15 ani de migrație, la Cacica s-au stabilit până la 200 de polonezi. Sosirea locuitorilor din Małopolska, nu numai a minerilor, ci și a celor care se ocupau cu agricultura, creșterea vitelor și cu meșteșugurile (în principal din zonele Tarnów, Rzeszów, Krosno) a durat până la începutul secolului al XX-lea și a dus la crearea de comunități economice solide și independente. Polonezii formau un grup distinct în rândul locuitorilor din Cacica, deoarece erau nu numai mineri, ci și reprezentanți ai profesiilor intelectuale: profesori, medici, farmaciști etc.

Depozitul de sare Cacica – asemănător zăcământului de sare Wieliczka – datează din miocen. Sarea a început să se obțină aici, la fel ca la Wieliczka, prin evaporare, în perioada neolitică (acum aproximativ 6.000 de ani). Sarea gemă, în schimb, a fost exploatată (cu metode umede și uscate) din 1792, când a fost deschisă mina. Importanța sării extrase la Cacica, precum și a sării de la Wieliczka nu poate fi estimată de ajuns. Sarea a asigurat prosperitatea, dezvoltarea și stabilitatea ambelor societăți. Acolo și aici.

Timp de câteva zeci de ani, adică din a doua jumătate a secolului al XIX-lea până în prima jumătate a secolului al XX-lea, la Wieliczka a funcționat prima școală de stat pentru mineri (Sztygarówka), care a format mineri pentru toată Galiția. Aici au învățat meserie mai târziu și lucrătorii din mina de sare de la Cacica. Această

școală, oferind un nivel înalt de formare profesională, a devenit o legătură foarte importantă între centrele noastre. Merită să menționăm câteva nume de oameni care au intrat în istoria mineritului de la Wieliczka și a culturii poloneze și care au lucrat și pe teritoriul României de astăzi. Aceștia au fost: Erazm Klemensiewicz, Leopold Hombesh, Leon Cehak, Józef Fryt, Erazm Barącz și mulți alții. Minerii polonezi care lucrau la Cacica au fost menționați și în mesele sculptate în sare, create începând de la sfârșitul secolului al XIX-lea până în anii 1940 în mina de la Cacica. Găsim aici numele lui Leon Cehak, Józef Jaglarz, Stanisław Rzepecki, Józef Hładka, Walerian și Alojzy Grudnicki. În zona românească a Bucovinei, polonezii au fost cei care au contribuit la crearea și dezvoltarea învățământului general. Ei au administrat școlile nou construite în care, până la Primul Război Mondial, limbile de predare au fost polonă, română, germană și ucraineană. În aceste școli, copiii au învățat nu numai să scrie, să citească și să socotească, dar și-au însușit și atitudini patriotice, prin omagierea aniversărilor naționale și a sărbătorilor catolice.

Arhiepiscopul Franciszek de Paulo Pistka

Un element foarte important care a coagulat comunitatea poloneză din Bucovina românească a fost organizarea vieții religioase. În 1799 (la șapte ani de la sosirea primilor mineri din Małopolska la Cacica), autoritățile austriece au permis angajarea la mină a unui capelan, pr. Jakub Bogdanowicz. În 1810, la Cacica a fost ridicată o mică biserică catolică cu numele Adormirea Maicii Domnului. Părintele Bogdanowicz a adus în această biserică o copie a icoanei Maicii Domnului din Częstochowa. De subliniat că biserica din Cacica a devenit prima biserică din Bucovina construită datorită comunității poloneze. Parohia a fost înființată în 1844 de arhiepiscopul Franciszek de Paulo Pistka (Pistek, în cehă). Merită adăugat că în mina Wieliczka avem camera Pistek, denumită astfel după numele acestui arhiepiscop și mitropolit de Lwow. În 1902, mitropolitul de Lwow, arhiepiscopul Józef Bilczewski, a încredințat misiunea Părinților Misionari ai Sf. Vincent de Paul din Stradom de la Cracovia, cu părintele Kasper Słomiński ca preot paroh. În doi ani, a fost ridicată o nouă biserică minunată în stil neogotic, proiectată de un remarcabil arhitect din Cracovia, Teodor Talowski. Biserica și copia icoanei făcătoare de minuni a Maicii Domnului din Częstochowa atrage nu numai polonezi, ci și ruteni și români greco-catolici; în fața icoanei s-au rostit rugăciuni în polonă, germană și română.

Biserica Adormirea Maicii Domnului din Cacica

După 1918 (adică după încheierea Primului Război Mondial), comunitatea poloneză din România a scăzut de zece ori (de exemplu, la Cacica, din 1.000 de polonezi au rămas aproximativ 100). Unii dintre ei s-au întors pe teritoriul Republicii Polone renăscute, alții s-au mutat în alte părți, în căutarea unui loc de muncă. Vremuri și mai dificile au venit după Al Doilea Război Mondial, când totalitarismul comunist a dizolvat asociațiile formate pe criterii naționale, inclusiv pe cele poloneze.

Abia după evenimentele revoluționare din 1989, când a început democratizarea în sfera politică și socială, organizațiile minorităților naționale au fost reactivate. În 1990, a luat ființă Uniunea Polonezilor din România, reunind 15 asociații, printre care și Asociația Polonezilor din Cacica. Locuitorii cu rădăcini poloneze din Cacica își cultivă în continuare tradițiile legate de Crăciun, Paște, nunți, botezuri și înmormântări. Membrii Asociației Uniunii Polonezilor, reuniți în jurul Casei Poloneze (Dom Polski), au grijă ca aceste tradiții să fie păstrate. Din anii 1990, la Cacica au venit profesori din Polonia și au predat limba polonă, care are statutul de limbă maternă. Au fost implementate multe acțiuni, inclusiv

proiectul „Copiii Bucovinei“, care a pus accentul pe educația tinerei generații în spiritul tradițiilor poloneze. De asemenea, copiii au participat la programe de schimb școlar de vacanță cu școli din Polonia. Copiii din Cacica au vizitat de multe ori Cracovia și Wieliczka, în cadrul campaniei „Oferă-le copiilor sărbători!“, condusă de Asociația Municipiilor și Județelor din Małopolska. În timpul șederii lor în Polonia, au vizitat Cracovia, Wieliczka și mina noastră de sare. Grupuri de tineri din Polonia vin, de asemenea, în vizită la Cacica, unde în fiecare an, la 15 august, are loc un pelerinaj solemn și o slujbă la biserica parohială, la care vin credincioși din toată Bucovina. Biserica din Cacica a fost ridicată în anul 2000 de Ioan Paul al II-lea la rangul de Bazilică Mică.

Diaspora poloneză din România numără aproximativ 2.550 de persoane, este recunoscută oficial ca minoritate națională și are un reprezentant în Parlamentul României. Cea mai mare parte a populației poloneze locuiește în județul Suceava, în următoarele localități: Solonețu Nou, Pleșa, Poiana Micului – unde trăiesc, în principal, urmași ai așa-numiților coloniști munteni din Czadek, iar în Cacica – descendenți ai minerilor din Wieliczka și Bochnia.

În salina de la Cacica există și sculpturi (reliefuri) de sare contemporane; autorul lor este Bolek Majerik din Pleșa (descendent al coloniștilor polonezi).

În 2006, când am devenit primarul orașului Wieliczka, prima delegație care m-a vizitat la birou a fost un grup de oameni care veneau din Cacica. Îmi amintesc cum peste 50 de persoane m-au vizitat, fără să mă fi anunțat în prealabil și fără să aibă vreun plan. Recunosc că am fost surprins, dar îmi amintesc până astăzi cu plăcere toate conversațiile noastre. Cred că acea întâlnire a transmis un mesaj despre potențialul țărilor noastre, reflectat și în activitatea turistică pe care o dezvoltăm. Este un turism în sens larg, atât la suprafață, cât și în subteran, legat de proprietățile curative ale sării și de moștenirea naturală și culturală a Europei.

Sarea este o bogăție și a fost întotdeauna o comoară a statului în istoria sa. Datorită sării s-au construit orașe și universități. În prezent, datorită sării și minerilor, orașul meu, al cărui primar sunt, a fost vizitat de aproape două milioane de turiști în timpul sezonului. Sarea și munca oamenilor au creat industria turismului. Această mină a legat popoarele noastre, din Polonia și din România, prin muncă.

Dr. Artur KOZIOŁ
Primar al orașului Wieliczka

SOCIETATEA POLONO-ROMÂNĂ DIN CRACOVIA

Istoria Societății Polono-Române din Cracovia datează din preajma celui de Al Doilea Război Mondial.

La scurtă vreme după izbucnirea celei de a doua conflagrații mondiale, Guvernul polon s-a refugiat în România. În același timp, mulți polonezi, atât civili, cât și militari, au căutat adăpost în România. Sfârșitul războiului și întoarcerea polonezilor din exil au devenit în acest caz fundamentul pentru crearea asociației.

Societatea Polono-Română din Cracovia a fost înființată tocmai în perioada în care polonezii se întorceau din România, în 1947. Activitățile Societății de la acea vreme se concentrau pe întâlniri în cadrul cărora se făcea schimb de informații cu privire la datele plecărilor în România și ale întoarcerilor de acolo. Un alt scop al activităților Societății a fost menținerea celor mai bune contacte posibile și a unui schimb detaliat de informații între centrele din Cracovia și București.

Pe lângă aceste activități principale, pentru care a fost înființată Societatea, s-a pus accentul și pe promovarea prieteniei reciproce, de exemplu prin schimburile tinerilor studenți și facilitarea stagiilor de vacanță.

Din nefericire, în perioada Republicii Populare Polone și activitatea Societății Polono-Române a

Aleksander Semlak

fost suspendată, ea fiind nevoită să-și închidă activitățile.

Spiritul Societății a supraviețuit însă în cadrul Universității Jagiellone, prin studenți și prin profesori.

După schimbarea sistemului, în anul 2001, Societatea Polono-Română din Cracovia s-a reactivat. Primul președinte al Societății a fost aleasă doamna Joanna Porawska (*Magazin istoric*, nr. 10/2010), doctor în filologie română la Universitatea Jagiellonă. Din 2008 această funcție este deținută de domnul Ignat Timar, consul onorific al României la Cracovia.

Am avut onoarea să cunosc doi seniori ai Societății noastre, Aleksander Semlak și Tadeusz Gaydamowicz.

Aleksander Semlak, după izbucnirea războiului în septembrie 1939, în vârstă de 11 ani, s-a refugiat cu părinții în România. Îmi povestea că perioada războiului a fost pentru el, paradoxal, una fericită. A terminat în România liceul, beneficiind de sprijinul statului român.

După război s-a întors în Polonia și a urmat Facultatea de Chimie. Până la sfârșitul vieții, în 2017, el a fost membru activ al Societății.

Destinul a făcut ca viața celui de al doilea senior al Asociației, Tadeusz Gaydamowicz, să fie legată de patru orașe: Chișinău, Lwow, București și Cracovia. S-a născut și și-a petrecut copilăria la Chișinău, într-o familie care cultiva tradiții naționale și patriotice poloneze. La Lwow a învățat la gimnaziu și s-a înscris în cercetășie. În 1939, la fel ca alți polonezi, a găsit adăpost în România. La București a terminat Facultatea de Arhitectură.

Tadeusz Gaydamowicz (stânga) și Jacek Zamorski pe o stradă din București, primăvara anului 1940

După război s-a mutat la Cracovia, unde și-a întemeiat o familie și s-a realizat ca arhitect.

Destinul lui Tadeusz Gaydamowicz a fost prezentat în expoziția de fotografie „Patru orașe și o viață“ și în cartea *O călătorie în lumea de odinioară. Amintirile unui polonez din Basarabia*. Domnul Tadeusz Gaydamowicz a plecat dintre noi la vârsta de 98 de ani, anul trecut.

Cei doi seniori ai Societății Polono-Române din Cracovia au fost distinși cu o medalie comemorativă de Guvernatorul B.N.R., domnul academician Mugur Isărescu, la împlinirea celor 75 de ani de la plecarea în refugiu (*Magazin istoric*, nr. 11/2014).

Michał SOWA,
medic stomatolog,
Vice-președintele
Societății Polono-Române din Cracovia

ÎMPREUNĂ ÎN EUROPA

Consulatul Onorific al României la Cracovia a fost înființat în septembrie 2020. Alături de consulul onorific al României la Białystok, doamna Ewa Moroz-Ustymowicz, am contribuit la apropierea dintre români și polonezi. Înființarea consulatului se datorează și efervescenței relațiilor României cu Polonia, diplomatice, economice, dar și culturale sau turistice, aflate la un nivel de vârf în termeni de dinamism, complexitate și amploare, în linie cu parteneriatul strategic instituit în 2009 și reînnoit în 2015.

România și Polonia au fost vecine în perioada 1919 – 1939, împărțind ca graniță o fâșie de pământ lungă de 350 km. Legăturile și relațiile dintre țările noastre datează din perioada Evului Mediu. Pe atunci, Polonia se învecina direct cu teritoriile care formează România de astăzi, vecinătate regăsită în legăturile politice și economice, iar uneori și în cele de familie.

Interesele comune au făcut ca acum 100 de ani, la 3 martie 1921, țările noastre să semneze Convenția bilaterală de alianță defensivă, o punte de legătură ce a permis construirea unui spațiu comun de securitate și a unei linii de apărare comune în fața provocărilor vremii. Relația continuă și astăzi, cooperarea militară româno-polonă constituind un vector central în consolidarea ansamblului defensiv occidental în zonă.

Încheierea Alianței a marcat, totodată, și începutul unei prietenii de lungă durată. În spiritul acestei prietenii și al dreptului umanitar internațional, în toamna tragicului an 1939, România a contribuit decisiv la salvarea Tezaurului național polonez și a asigurat refugiul și tranzitul în siguranță, în și prin România, pentru circa 100.000 de polonezi, printre care și înalți conducători ai statului polon, cum ar fi președintele Ignacy Mościcki și ministrul de Externe Józef Beck.

Există din ce în ce mai mulți polonezi care trec granița României, redescoperind țara fie ca destinație de vacanță sau în căutarea partenerilor de afaceri, fie, oarecum indirect, aflați în tranzit spre alte locuri.

România este țara munților și a mării, a Deltei Dunării și a ținuturilor uscate și pline de praf ale Câmpiei Române. Este țara verilor arzătoare și a unor ierni din ce în ce mai blânde, este țara vânturilor și a florii soarelui, este țara albastrului de Voroneț și a bisericilor fortificate din Transilvania, a megaliților antropomorfi din munții Bucegi și a templelor circulare de la Sarmizegetusa, este țara simplității formelor lui Brâncuși, a profunzimii muzicii lui Enescu, a nonsensului lui Tzara și a sensibilității cromatice a lui Luchian, este țara ciobănescului mioritic și a primului 10 din istoria Jocurilor Olimpice, obținut de gimnasta Nadia Comăneci. Este, totodată, țara unei capitale vibrante, denumită Micul Paris în perioada interbelică.

Sunt multe lucrurile care pot fi spuse despre România. Este un tărâm de graniță între trei lumi – vestică, estică și sudică –, o placă turnantă în care etnii diferite și-au găsit casă de-a lungul timpului, vorbindu-și limba, cântându-și cântecele și îmbogățind identitatea națională cu un vast patrimoniu cultural (artă, tradiții și obiceiuri), de care ne bucurăm astăzi cu toții.

Moștenirea gastronomică este uluitoare, bogată și robustă în același timp: carne, pește, grăsimi vegetale și animale, legume crude sau coapte, condimente orientale și ierburi locale s-au amestecat de-a lungul timpului, urmând istoria tumultuoasă a țării și dând naștere unei bucătarii în care se îmbină armonios savori mediteraneene, slave, maghiare și germane și chiar… franceze.

Limba română are origini latine; ca frecvență, bogăție de sensuri și de forme derivate, cuvintele moștenite din latină ocupă primul loc în vocabularul fundamental al limbii române, dar în el s-au topit, ca într-un creuzet, influențe lingvistice ulterioare, dând naștere unei limbi întrucâtva inedite, în care cei ce o aud recunosc laolaltă franceza, portugheza, italiana, rusa, turca sau germana.

Dacă azi ne deplasăm cu rapiditate dintr-un colț al lumii în altul este și pentru că un român, Henri Coandă (1886 – 1972), a fost cel care a descoperit principiul care stă la baza motorului cu reacție. Inventatorul stiloului este un român,

Consulul onorific al României la Cracovia, Ignat Timar (stânga), doamna Berta Sabatowicz, directoarea Oficiului de Relații Internaționale la Primăria din Cracovia, și domnul Ovidiu Dranga, ambasador al României în Polonia

Petrache Poenaru (1799 – 1875), părintele astronauticii și al științei rachetelor vine tot de pe aceste plaiuri, Hermann Oberth (1894 – 1989), matematica și-a găsit explicații și sub condeiele unor români, Simion Stoilow (1887 – 1961), Dimitrie Mangeron (1906 – 1991), Solomon Marcus (1925 – 2016), iar medicina modernă își are rădăcinile și în cercetările și descoperirile unor români, Ion Cantacuzino (1863 – 1934), Gheorghe Marinescu (1863 – 1938), Ana Aslan (1897 – 1988), George Emil Palade (1912 – 2008).

Societatea românească s-a transformat de-a lungul epocilor și continuă să o facă și în zilele noastre, dezvăluind vizitatorilor un tărâm al contrastelor. Este țara în care poți găsi elemente de modernitate alături de tradiții seculare nealterate de nou sau intelectualismul cel mai rafinat alături de o inocență ancestrală, exprimată în puritatea icoanelor pe sticlă. Este țara despre care multă lume vorbește, dar pe care puțini o cunosc, este țara surprinzătoare descrisă prin clișee, dar care farmecă pe oricine odată ce o vizitează.

Un grup de polonezi îndrăgostiți de România pot depune mărturie asupra adevărului acestor cuvinte. În cadrul proiectului „Caravana Go Romania“, medicul stomatolog Michał Sowa, vice-președintele Societății Româno-Polone, și grupul său de prieteni entuziaști (cca 50 de participanți cu 20 de autoturisme istorice Dacia și Polski Fiat) au călătorit în România, în trei ani consecutivi (2017 – 2019), refăcând itinerarul parcurs de turiștii polonezi spre Delta Dunării și litoralul Mării Negre în vacanțele anilor 1970 – 1980 și descoperind, de fiecare dată, alte fațete ale caleidoscopului de culori, gusturi și sunete românești.

Ne bucurăm să vă vedem vizitându-ne țara și să ne cunoașteți oamenii, locurile și frumusețile. Ne bucurăm să vă știm prieteni, asociați, colaboratori și parteneri, identificând ceea ce ne leagă și învățând din ceea ce ne deosebește și construind împreună în Europa și dincolo de ea punți de legătură cu alte popoare și locuri.

Ignat TIMAR,
Consul onorific al României la Cracovia

BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI ȘI UNUL DINTRE FUNCȚIONARII SĂI, IOAN D. NEGUSIU, ÎN AMINTIRI DE FAMILIE

Fondul documentar păstrat de Banca Națională a României în arhivă oferă posibilități nebănuite pentru cunoașterea celor mai variate aspecte din istoria instituției. Pentru a contura așa cum se cuvine personalitatea celor care în timp s-au numărat printre slujitorii acestei instituții, de cele mai multe ori doar studierea acestor documente nu este însă suficientă. Documentele și amintirile păstrate în familiile foștilor funcționari reprezintă din acest punct de vedere elementul absolut necesar pentru completarea cercetării. Șansa de a îmbina informațiile culese din documentele conservate în arhivă cu mărturiile păstrate de familie ne-a oferit posibilitatea de a cunoaște mai bine pe Ioan D. Negusiu, funcționar al Băncii Naționale a României în perioada 1927 – 1954.

Născut la 20 septembrie 1905, la Galați, Ioan Negusiu a petrecut copilăria și primii ani ai tinereții în orașul vecin, la Brăila, unde familia s-a mutat la scurtă vreme după venirea sa pe lume, tatăl, Dumitru Negusiu, fiind funcționar comercial la un magazin de produse textile.

Educația fiului familiei Negusiu a început la școala primară, absolvită în anul 1916. Intrarea României în Primul Război Mondial și plecarea tatălui pe front au făcut imposibilă înscrierea la liceu a tânărului Ioan, lipsind banii necesari achitării taxelor școlare. În notițele rămase de la fostul funcționar, acesta evoca anii Primului Război Mondial ca pe „cel mai negru capitol din viața noastră de familie". Pentru procurarea celor necesare traiului, au fost vândute obiecte de îmbrăcăminte și alte lucruri din casă, iar copilul, în vârstă de 11 – 12 ani, a vândut ziare pentru a acoperi cu banii câștigați cheltuielile zilnice.

În toamna anului 1918, la revenirea tatălui acasă, au putut fi procurate și mijloacele necesare pentru continuarea studiilor, Ioan Negusiu înscriindu-se la liceu și apoi la școala Comercială Superioară din Brăila, pe care a absolvit-o în anul 1926.

Au urmat anul de stagiu militar și angajarea la Sucursala Băncii Naționale din Brăila, începând cu 1 septembrie 1927. Constantin Lungu, directorul sucursalei, îl recomanda călduros Consiliului de Administrație al B.N.R. pe tânărul absolvent de școală comercială: „Dl I.D. Negusiu este fiul domnului D. Negusiu, vechi funcționar comercial în localitate, care se bucură de o bună reputație, fiind o persoană modestă, muncitoare și bun părinte de familie. În ceea ce privește solicitantul, ne-a făcut o bună impresiune." „Impresiunea" bună se pare că a fost ulterior confirmată, pentru că tânărul, angajat inițial doar ca diurnist, a devenit funcționar provizoriu începând cu 14 decembrie același an, pentru ca de la 13 martie 1928 să fie definitivat ca impiegat, fixându-i-se salariul lunar la 600 de lei. Câteva luni mai târziu, la 14 noiembrie, a fost transferat la Agenția B.N.R. de la Cetatea Albă, funcția fiind tot de impiegat, dar îndeplinea atribuții de casier. A rămas în orașul situat la limanul Nistrului până la sfârșitul anului 1932, când, începând cu 15 decembrie, a fost transferat la Agenția Buzău.

Acești ani au adus schimbări și în viața personală a tânărului locțiitor de contabil. În august 1931, s-a căsătorit cu Angela Ioana Negoescu,

Ioan Negusiu alături de părinți, Dumitru și Angela

fiică de negustor din Buzău. După transferul lui Ioan D. Negusiu, cei doi tineri s-au stabilit în casa părinților fetei. Angela Ioana, numită de cei apropiați Gica, era pasionată de muzică, fiind o talentată pianistă. Părinții însă nu au lăsat-o să urmeze Conservatorul, așa cum ar fi dorit, deoarece, potrivit exigențelor epocii, tinerele domnișoare trebuia să se dedice vieții de familie.

În anii următori, ascensiunea profesională a tânărului funcționar bancar a continuat. La 14 aprilie 1934 a fost numit casier tot la Agenția Buzău, rămânând în această funcție până la 13 martie 1945, când a fost înaintat pe postul de contabil și transferat la Sucursala Galați. Fotografiile păstrate în arhiva familiei, dar și mărturiile din Arhiva B.N.R. ne spun că Ioan D. Negusiu se bucura atât de aprecierea colegilor, cât și de cea a superiorilor. Printre altele, unul dintre directorii agenției, Docsache Bucurescu, nu ezita în 1939 să-i dedice o fotografie în amintirea bunei colaborări.

Profesionalismul casierului de la Agenția Buzău, precum și calitățile sale umane erau apreciate în rapoartele întocmite cu prilejul inspecțiilor anuale. În urma controlului efectuat în noiembrie 1938, inspectorul Constantin N. Petrov nota: „Deosebit de culant și expeditiv atât pentru îndeplinirea lucrărilor, cât și în raport cu publicul, se manifestă domnul casier Ioan Negusiu. I se poate încredința și funcția de contabil în orice moment." Puncte de vedere asemănătoare se regăsesc și în documentele de control întocmite de alți inspectori în anii următori. În 1943, inspectorul general G. Eșanu considera că Ioan Negusiu „are frumoase aptitudini de contabil, post pentru care îl recomand cu toată convingerea." În plus, „pentru priceperea, munca și devotamentul său pentru bancă îl notez cu calificativul foarte bun". Aprecierile formulate constant pentru activitatea desfășurată în slujba

băncii i-au adus în cele din urmă și numirea mult așteptată în funcția de contabil.

Mersul vremurilor nu se arăta îngăduitor cu oamenii. Un nou război își făcea simțită prezența cu suferințe, lipsuri și moarte. Ofițer în rezervă, Ioan Negusiu a fost mobilizat în anul 1941, fiind prezent pe frontul din Basarabia în perioada 22 iunie – 30 septembrie. În acest interval a fost comandantul unui tren divizionar care asigura aprovizionarea trupelor cu muniție. S-a îmbolnăvit însă de malarie, fiind evacuat din prima linie pentru infirmitate căpătată în timpul și din cauza războiului. A fost decorat cu Ordinul „Coroana României" în grad de cavaler, dar după vindecare nu a mai fost retrimis pe front.

Ioan Negusiu, 20 iulie 1937

Experiențele trăite în cele câteva luni cât a fost mobilizat, precum și cumpăna prin care i-a trecut viața l-au determinat pe Ioan D. Negusiu să își îndrepte gândurile spre familiile nevoiașe ale celor aflați pe front. În luna octombrie 1941, a donat Primăriei orașului Buzău 10.000 de lei spre a fi împărțiți familiilor soldaților mobilizați, necăsătoriți legitim. Aceste familii, din cauza nelegalizării relației dintre cei doi soți, nu puteau primi ajutoarele acordate de instituțiile statului. Primăria a dorit să-i mulțumească printr-o scrisoare publicată în presa locală pentru generozitate. Gestul poate fi considerat cu atât mai pilduitor, cu cât nu trebuie uitat că la vremea respectivă, Ioan Negusiu se întorsese de pe front grav bolnav și petrecuse un timp destul de îndelungat în spitalul din Buzău, iar salariul său de casier la Agenția Băncii Naționale era de 20.000 lei.

Un alt episod dramatic petrecut în anii războiului a fost reprezentat de bombardamentele Aliaților din primăvara și vara anului 1944. Acestea au impus dispersarea populației în localități rurale situate în apropierea orașelor. Ioan D. Negusiu, soția și fiica sa au fost „dispersați" în localitatea Leiculești, situată într-o zonă împădurită, la 42 km de Buzău, pe valea râului Nișcov, așa cum depun mărturie câteva dintre fotografiile păstrate în arhiva familiei.

Cum aminteam mai sus, primăvara anului 1945 a adus importante schimbări generate de promovarea și transferul lui Ioan D. Negusiu la Galați. În cursul celor aproape patru ani cât acesta a îndeplinit funcția de contabil la sucursala Băncii Naționale de pe malul Dunării, familia sa a locuit în sediul băncii, în spațiile rezervate în acest scop la etajul imobilului. Trebuie să amintim că potrivit exigențelor vremii, imobilele agențiilor și sucursalelor cuprindeau pe lângă spațiile destinate operațiunilor și câteva încăperi menite a asigura locuințe pentru cei care asigurau paza imobilului, precum și pentru funcționari (director, contabil și casier). Aceștia erau, astfel, prezenți aproape fără întrerupere la sediul băncii. Cel mai adesea, din cauza transferurilor frecvente, funcționarii nu aveau locuințe proprii în localitățile unde își desfășurau activitatea. Cei care, asemenea familiei Negusiu la Buzău, aveau o casă în orașul unde se afla sediul băncii reprezentau o excepție; majoritatea fie locuiau în imobilul agenției sau sucursalei, fie închiriau locuințe în oraș.

Documentele ne arată că ascensiunea profesională a lui Ioan D. Negusiu a continuat și în anii următori. La 24 septembrie 1948 a fost promovat în funcția de director și transferat pe acest post la Agenția din Dorohoi a Băncii Naționale a României, devenită în noiembrie 1948 Agenția Băncii Republicii Populare Române, Bancă de Stat. La Dorohoi, directorul Negusiu a rămas doar câteva luni, până la 12 februarie 1949, când a fost transferat pe aceeași funcție la Sucursala Botoșani.

Competența și probitatea morală nu erau suficiente pentru a înlesni evoluția profesională. Verificările repetate ale dosarelor de cadre făceau parte din realitatea cotidiană. Suspiciunile generate de originea mic-burgheză a familiei au condus în scurtă vreme la îndepărtarea lui Ioan Negusiu din funcția de director la Sucursala Regională Botoșani, eveniment intervenit la 24 ianuarie 1951. Decizia președintelui Băncii de Stat Aurel Vijoli nu cuprindea vreo învinuire, constata doar transferul fostului director la Sucursala Regională

Argeș în funcția de inspector, cu același salariu pe care îl avusese anterior.

În perioada imediat următoare retrogradării lui Ioan D. Negusiu, a avut loc o masivă epurare a personalului Băncii Centrale. Cele mai numeroase concedieri s-au desfășurat în cursul anului 1952, în contextul demascării a ceea ce s-a numit „devierea de dreapta din sistemul financiar-bancar". Au fost arestați și acuzați de sabotarea reformei bănești din ianuarie 1952 ministrul de Finanțe, Vasile Luca, președintele Băncii de Stat, Aurel Vijoli, precum și colaboratorii apropiați ai acestora. Au fost, de asemenea, concediați numeroși funcționari. Neputându-i fi aduse acuzații privind desfășurarea activității profesionale și nemaiavând funcții de conducere, Ioan Negusiu nu a fost afectat de valul disponibilizărilor din vara anului 1952. Cu toate acestea, a rămas permanent în atenția autorităților, care îl considerau „un element pe care nu se poate conta din punct de vedere politic", care trebuie „urmărit și supravegheat" din cauza „mediului în care a trăit în trecut, fiind funcționar superior de bancă, unealtă a regimului exploatator." Din aceste considerente, deși din punct de vedere profesional era apreciat ca fiind foarte bine pregătit, recomandarea era să nu i se încredințeze funcții de conducere sau alte posturi mai importante.

Ioan D. Negusiu nu a acceptat cu ușurință noul statut profesional. Frustrările generate de retrogradare, permanenta stare de tensiune determinată de verificările dosarelor, suspiciunea superiorilor, la care se adăugau lipsurile materiale, au condus la deteriorarea stării de sănătate a fostului director de la Botoșani. În cei trei ani petrecuți la Pitești, inspectorul Negusiu a fost afectat de o boală nemiloasă, care, la 17 februarie 1954, i-a adus, mult prea devreme, sfârșitul.

Aflat mai bine de un sfert de veac în slujba Băncii Naționale a României, Ioan D. Negusiu a avut un parcurs profesional exemplar, a fost unul dintre salariații băncii, ca atâția alții, emblematic pentru lumea și pentru epoca sa. A fost un om care și-a trăit viața cum a știut și cum a crezut mai bine, cum a putut mai corect pentru instituția pe care o servea, pentru familia sa, pentru colegii și apropiații săi.

Dr. Brîndușa COSTACHE,
Șef serviciu B.N.R.

AGENȚIA B.N.R. SIGHET ȘI OFICIUL AURULUI BAIA MARE (1938 – 1945)

În vremuri de război, regiunile de frontieră sunt mai vulnerabile, deopotrivă oamenii și instituțiile se pun în mișcare, iar când din peisaj face parte și aurul, situația devine cu atât mai complicată. Așa s-a întâmplat, în intervalul 1938 – 1945, la granița nordică a României, acolo unde Banca Națională a României avea mai multe agenții și un oficiu al aurului. În cele ce urmează ne vom referi la Agenția B.N.R. Sighet și la Oficiul aurului din Baia Mare.

În perioada interbelică, Sighetul a fost reședința județului Maramureș, care cuprindea treimea sudică a depresiunii cu același nume ce a revenit României în urma trasării granițelor după Primul Război Mondial. O agenție B.N.R. a fost înființată la Sighet încă din anul 1921, sediul acesteia fiind instalat în clădirea preluată de la fosta Bancă a Austro-Ungariei, care se afla la intersecția căii Regele Ferdinand nr. 26 cu strada Mihai Viteazul. Din punctul de vedere al volumului operațiunilor bancare și al numărului funcționarilor, Agenția Sighet era în 1938 una dintre cele mai mici reprezentanțe ale Băncii Naționale în teritoriu, dar prin creditele ieftine de scont și reescont acordate băncilor și firmelor locale a fost un segment important al vieții financiar-economice a acestui județ de graniță.

Unul dintre aspectele care au influențat negativ viața economică a județului Maramureș și activitatea Agenției B.N.R. Sighet a fost acela al accesului dificil pe calea ferată, care, din cauza peisajului muntos, trecea prin Cehoslovacia. De aceea, în mod obișnuit, Agenția B.N.R. Sighet primea corespondența de la București cu trenul personal Cernăuți – Oradea, care tranzita Polonia și Cehoslovacia, și transmitea propria corespondență la București cu trenul accelerat Sighet – București, care tranzita doar Cehoslovacia.

Evenimentele care au început să se precipite în Europa odată cu anul 1938 au afectat imediat economia județului Maramureș și activitatea Agenției B.N.R. Sighet. Primul eveniment cu impact negativ major a fost cedarea sud-vestului Cehoslovaciei Ungariei, ca urmare a Acordului de la München și a primului arbitraj de la Viena din 2 noiembrie 1938. Trei săptămâni mai târziu, la 25 noiembrie 1938, directorul Agenției B.N.R. Sighet, Stelian Văcărescu, transmitea la București: „Singura linie de cale ferată care asigura județului nostru legătura cu restul țării și servea importul și exportul regiunei (linia Oradea – Carei – Satu Mare – Halmeu – Cehoslovacia – Câmpulung pe Tisa – Sighet – Valea Vișăului – Cehoslovacia – Polonia – Orășeni – Cernăuți) a fost întreruptă pe o distanță de 11 km pe traseul cehoslovac dintre Halmeu și Câmpulung pe Tisa; astfel legătura de cale ferată ce ne-a mai rămas cu restul țării se face numai pe traseul Câmpulung pe Tisa – Cernăuți al liniei sus-arătate.“ Blocarea transportului pe calea ferată a avut consecințe negative pentru economia locală, deoarece „au încetat exporturile de cherestea în Ungaria, cari constituiau cele mai importante afaceri de comerț exterior pe piața noastră“, dar „se continuă, prin punctul vamal Valea Vișăului, [...] exporturile de cherestea în Anglia și Germania“.

Nici legătura prin Cernăuți a Sighetului pe cale ferată cu țara nu a supraviețuit mult timp, căci, la 7 decembrie 1938, același director informa Centrala că „începând de ieri, 6 decembrie, singura legătură de cale ferată ce ne mai rămăsese cu restul țării […] a fost întreruptă din cauza unui atentat care a provocat aruncarea în aer a viaductului de cale ferată de lângă stațiunea Ialovița din Polonia. În consecință, vă rugăm să binevoiți a dispune ca pe plicurile de corespondență adresate sediului ns. să nu se mai scrie «Via Cernăuți», deoarece legătura cu calea ferată se va face numai cu autobuzele, prin Satu Mare.“

Casa din Baia Mare a familiei Gáll, cumpărată de B.N.R. pentru sediul Oficiului aurului (Fototeca Arhivei B.N.R.)

A urmat, la 30 august 1940, cel de-al Doilea Dictat de la Viena, care a impus României cedarea nord-vestului Transilvaniei către Ungaria. Situat foarte aproape de graniță, Sighetu Marmației a fost ocupat de armata ungară la 5 septembrie. Prin urmare, autoritățile române au avut la dispoziție un interval foarte scurt de timp pentru evacuare. În zilele de 2 și 3 septembrie 1940, Administrația centrală a transmis directorului Ioan Druhora de la Agenția Sighet instrucțiuni pentru organizarea evacuării: „În conformitate cu cerințele Ministerului de Finanțe, în evacuarea dvs. căutați a vă retrage cu cât mai multă monetă metalică, evitând a face plăți în această monetă […]; în caz de lipsă de fonduri pentru plățile solicitate de Administrația Financiară locală până la data evacuării, adresați-vă celui mai apropiat sediu ce nu se cedează spre a vă remite“; avocatul Gheorghe Bota era desemnat să inventarieze bunurile neevacuate și să predea imobilul și mobilierul reprezentanților Băncii Naționale a Ungariei, pe baza unui proces-verbal de predare-primire.

În perioada interbelică, Baia Mare a fost centrul bazinului aurifer cu același nume și municipiu în județul Satu Mare. Astfel, nu întâmplător, la 1 iulie 1934, și-a început activitatea aici unul dintre cele patru oficii ale aurului coordonate de Serviciul aurului din Banca Națională a României. Pentru sediul acestui oficiu, Banca Națională a României a cumpărat de la familia Hermina și dr. Iuliu Gáll, în schimbul sumei de trei milioane lei, proprietatea acestora, adică două imobile și o curte de 6.000 mp, care se întindea între strada Regele Ferdinand nr. 28 și strada Opincarilor. În toamna anului 1939 și în iarna lui 1940 a existat o preocupare deosebită a conducerii Băncii Naționale pentru situația Societății Minele de Aur ale Statului din Baia Mare (MINAUR), precum și

Sediul Agenției B.N.R. Sighet în perioada interbelică (Fototeca Arhivei B.N.R.)

pentru Oficiul aurului din aceeași localitate. Astfel, la 1 iulie 1940, ing. Gh. Rădăcineanu, din partea Direcțiunii Minelor de Aur ale Statului din Baia Mare (MINAUR), și ing. Simion Toma, din partea B.N.R., au convenit să se înceteze imediat afinarea metalelor prețioase, iar metalele prețioase, atât cele existente, cât și cele ce aveau să fie depuse ulterior, să fie evacuate într-un loc sigur.

Potrivit instrucțiunilor transmise din Centrala B.N.R. la 31 august 1940, evacuarea avea în vedere transportarea valorilor și arhivei Oficiului aurului la Abrud, iar a produselor MINAUR, în ordinea bogăției lor, la Uzina Societății „Mica" din Diciosânmartin (Târnăveni). În total, s-a reușit evacuarea a 210 t produse bogate în aur și argint și 625 kg aur fin care aparținea B.N.R. Totuși, 310 kg aur au rămas la Firiza. Aproximativ 100 kg din acest aur era al Băncii Naționale a României, fapt pentru care reprezentantul acesteia, Victor Bădulescu, a mers la Budapesta, în decembrie 1940, pentru a-l recupera, ceea ce nu s-a întâmplat. În consecință, în documentele contabile ale B.N.R. a apărut poziția „Aur rămas în Ardealul evacuat, de primit de la MINAUR". În ansamblu, pierderea regiunii aurifere Baia Mare a însemnat reducerea cu 30% a producției de aur a țării și cu 90% a producției de argint.

Revenirea Administrației românești în nord-vestul Transilvaniei a avut loc numai după instalarea Guvernului dr. Petru Groza la 6 martie 1945. Prin urmare, în ziua de 13 martie 1945, când aveau loc festivitățile organizate la Cluj, Consiliul de Administrație al B.N.R. a decis reluarea activității sucursalelor și agențiilor sale din teritoriul recuperat, inclusiv redeschiderea Agenției Sighet. În condițiile foarte dificile ale acelui moment, revenirea funcționarilor B.N.R. în nord-vestul Ardealului a presupus o săptămână de pregătiri la București, care s-au finalizat la 20 martie 1945, când a fost emis un „ordin de marș".

Potrivit acestui ordin, „misiunea de reinstalare a sediilor B.N.R." în teritoriul eliberat a început pe 21 martie 1945, la ora 10.00, când 22 de autodube ale B.N.R. au plecat de pe strada Eugeniu Carada. Aceste autodube transportau nu numai funcționarii, fondurile și materialele necesare reinstalării sucursalelor și agențiilor B.N.R., ci și personalul Ministerului de Finanțe și al B.N.R., cu fondurile și imprimatele necesare, pentru a se realiza retragerea însemnelor monetare străine care circulau în nord-vestul Ardealului, operațiune care era deja întârziată și provoca mari dificultăți populației, autorităților și factorilor economici.

Autodubele destinate Agenției B.N.R. Sighet și oficiilor de schimb din județul Maramureș au așteptat la Cluj un autobuz cu grăniceri de la Regimentul 7 Grăniceri Alba Iulia (21 de grăniceri), după care cele trei mașini plecau către Sighet. Inspectorul general Victor Borcea rămânea la Cluj pentru a coordona operațiunea de unificare monetară, împreună cu Sergiu Popov, funcționar la Serviciul economat, ca „ajutor și interpret pentru limba rusă", și cu un ofițer sovietic, „care va rămâne cu dl inspector general Victor Borcea cât timp va fi nevoie, Instituțiunea noastră acordând diurna și întreținerea, în aceleași condițiuni ca pentru dl inspector general".

De altfel, nu întâmplător se folosea termenul „misiune", deoarece acțiunea avea o importantă componentă militară, mașinile fiind însoțite atât de grăniceri români, cât și de soldați sovietici. În acest sens, se preciza că, în cabina dubei, pe lângă șofer, puteau sta garda sovietică și „funcționarul cel mai vechi (directorul sediului)", iar „în județul Maramureș, pe lângă cei doi soldați sovietici de la autodube, mai merg încă patru soldați sovietici, ce vor rămâne la sediu, pentru eventuale întrebuințări la oficiile de schimb din județ".

Când au sosit la Sighet, funcționarii B.N.R. au constatat că sediul agenției era ocupat de un spital militar sovietic. Aproape o lună mai târziu, situația nu se schimbase, căci secretarul general al B.N.R. transmitea o adresă președintelui Comisiunii Române pentru Aplicarea Convenției de Armistițiu, M. Ghelmegeanu, care era rugat să intervină „la Înaltul Comandament Aliat (sovietic) spre a se da dispoziţiuni Comandamentului garnizoanei sovietice din Sighet ca să elibereze sediul nostru de acolo". În acest stadiu al documentării, nu am reușit

să aflăm cum a fost recuperat imobilul B.N.R. din Sighet, dar la 11 decembrie 1945 directorul Anastasiu informa că „sediul nostru nu are de declarat pagube sau victime provocate de către statele sau din pricina armatelor inamice“.

Prima și cea mai importantă operațiune realizată de funcționarii B.N.R. după revenirea la Sighet a fost aceea de a retrage cele patru însemne monetare străine care circulau pe teritoriul județului Maramureș, ca de altfel în întreg Ardealul de nord-vest, respectiv: rubla, pengö ungar, pengö sovietic și leul sovietic. Operațiunea de unificare monetară s-a desfășurat între 29 aprilie și 14 mai 1945, suma în lei necesară preschimbării fiind în județul Maramureș de 1,3 miliarde lei, adică 3,35% din totalul de 39,5 miliarde lei, cât a costat România această operațiune. Treptat, Agenția Sighet și-a organizat activitatea în noile condiții și, la 27 iunie 1945, era autorizată să-și reia operațiunile de scont și împrumut.

În ceea ce privește conectarea Maramureșului la rețeaua națională de cale ferată, directorul Agenției B.N.R. Sighet arăta într-un raport din 1 iunie 1946: „Cea mai grea și cea mai presantă problemă a județului – calea ferată – nu a fost încă rezolvată. Din lipsa unei căi ferate, întreaga activitate economică este paralizată. Pe de o parte, nu se poate face aprovizionarea județului în bune condițiuni, iar, pe de altă parte, nu se pot valorifica produsele locale“. Totuși, la 31 august 1946, situația se mai ameliorase puțin, „întrucât cu începere de la 1 august a.c. a început să circule un tren de marfă pe distanța Satu Mare – Sighet, folosindu-se linia ferată ce trece prin Ucraina“, însă „deocamdată, transporturile sunt cu totul reduse. Trenuri de pasageri nu circulă încă“. Problema avea să fie rezolvată în 1949, când a fost terminată calea ferată Salva – Vișeul de Jos.

Oficiul aurului de la Baia Mare nu a mai fost redeschis în 1945, dar în 1948 a intervenit o înțelegere între Banca Națională a României și MINAUR Baia Mare, prin care MINAUR se angaja să crediteze contul B.N.R. cu aurul restant din 1940, „însă numai în limita cantităților pe care le deținem efectiv din stocurile preluate la 1 aprilie 1945, data revenirii exploatărilor din regiunea Baia Mare în administrația MINAUR“.

În urma reorganizării administrative a țării din 1950, județul Maramureș a fost inclus în Regiunea Baia Mare, iar fostul sediu al Oficiului aurului din Baia Mare a devenit sediul Sucursalei Regionale Baia Mare a Băncii de Stat a R.P.R. Supusă mai multor extinderi, renovări și modernizări, clădirea continuă să fie și azi sediul Agenției B.N.R. Maramureș.

Dr. Nadia MANEA,
Expert principal B.N.R.

EVACUAREA SEDIILOR BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI DIN BASARABIA ȘI NORDUL BUCOVINEI ÎN IUNIE 1940

La începutul celui de Al Doilea Război Mondial, au fost numeroase evenimente care indicau intențiile U.R.S.S. în Europa de Est. După semnarea Pactului Ribbentrop-Molotov, în septembrie și octombrie 1939 Moscova impusese așa-zisele „tratate de asistență mutuală“, de fapt o ocupație militară după toate regulile, în Estonia, Letonia și Lituania. Au încercat aceeași manevră și în Finlanda, dar s-a ajuns la conflict militar. Locuitorii Basarabiei și ai Bucovinei erau la curent cu aceste manevre, sesizau pericolul, dar pregătiri pentru evacuare nu se făceau, pentru că autoritățile guvernamentale și locale nu informau și nu pregăteau în niciun fel populația pentru o astfel de eventualitate.

Sediul Agenției B.N.R. din Bălți

În martie 1940, ministrul de Externe sovietic, Molotov, a ținut un discurs în fața Sovietului Suprem, privind pretențiile U.R.S.S., acum aliata Germaniei, față de România. Molotov a invocat lipsa unui tratat de neagresiune între U.R.S.S. și România și existența unui litigiu nerezolvat, respectiv anexarea Basarabiei de România, niciodată recunoscută de Uniunea Sovietică. Chiar și după ce, în perioada martie – iunie 1940, relațiile româno-sovietice s-au deteriorat și, în prima decadă a lunii iunie, unități importante ale Armatei Roșii au fost aduse la granițele de nord și est ale României, autoritățile guvernamentale nu au întreprins nicio acțiune importantă pentru a pregăti populația sau administrațiile locale.

În seara zilei de 26 iunie 1940, U.R.S.S. a transmis Guvernului de la București, prin Gheorghe Davidescu, ministrul României la Moscova, un ultimatum privind „retrocedarea" Basarabiei și „transferul" părții de Nord a Bucovinei către Uniunea Sovietică, până pe 28 iunie. Guvernul a răspuns că este de acord cu „negocieri imediate asupra unei largi categorii de probleme". Prin al doilea ultimatum, U.R.S.S. a cerut evacuarea administrației și armatei române din Basarabia și Nordul Bucovinei, începând cu 28 iunie, ora 14.00. La presiunea U.R.S.S. și a Germaniei, Consiliul de Coroană, întrunit în noaptea de 27 – 28 iunie 1940, a acceptat retragerea administrației și a armatei române, considerând că în acest fel războiul va fi evitat.

Din documentele Băncii Naționale referitoare la aceste evenimente, întocmite în zilele evacuării, trăite la intensitate maximă de funcționarii B.N.R. și familiile lor, aflăm foarte multe detalii, care completează tabloul general al acelei perioade, așa cum a rămas consemnat în literatura istorică sau memorialistică. Am considerat că aceste „amprente" puse de funcționarii B.N.R. pe „cartea de istorie" a acelui teribil iunie 1940, datorită rigorii, conciziunii și specificității lor, se cuvine să fie făcute cunoscute.

În 1940, Banca Națională a României avea în Basarabia și în Nordul Bucovinei două sucursale, Chișinău și Cernăuți, și opt agenții, Hotin, Bălți, Soroca, Orhei, Tighina, Cahul, Cetatea Albă și Ismail, înființate în perioada 1919 – 1930. Averea băncii păstrată în tezaurele acestor sedii era considerabilă, iar documentele operaționale, precum și cele depuse deja în depozitele de arhivă erau vitale pentru activitatea bancară. În același timp, B.N.R. avea în cele două regiuni 96 de angajați cu 122 de membri de familie și peste 30 de imobile în proprietate, construite sau cumpărate.

Evacuarea Basarabiei și a Nordului Bucovinei s-a făcut în condiții dramatice și umilitoare, pregătite din timp de agresorul sovietic, condiții pe care românii, civili și militari, au fost nevoiți să le accepte, fără luptă sau opoziție, deoarece singurul mesaj clar care venea dinspre autoritățile locale sau dinspre cele de la București, în acele zile, era: nu răspundeți la actele de provocare ale armatei sovietice!

Din corespondența sediilor basarabene și bucovinene cu Centrala B.N.R. de la București, rezultă o stare încordată de așteptare a măsurilor preliminare de evacuare a valorilor și a bunurilor materiale, a familiilor sau a unor categorii de personal. Dar, de la Palatul Lipscani nu venea niciun ordin. România se afla într-o situație excepțională, care impunea coordonarea acțiunilor tuturor instituțiilor centrale și locale. Conducerea B.N.R. nu putea să adopte nicio soluție înaintea sau în afara celor stabilite la nivel guvernamental.

Tot ce se știa era că operațiunea de evacuare era în sarcina pretorilor, prefecților, cercurilor de recrutare, organelor de poliție și de jandarmerie. Ordinul era ca instituțiile administrative și comandamentele militare să nu părăsească teritoriul până când trupele operative nu vor fi pregătite pentru o evacuare completă. Agențiile B.N.R. aveau obligația să țină casieriile deschise și aprovizionate cu numerar pentru nevoile Armatei și ale autorităților locale. De asemenea, se știa că, în niciun caz, agențiile B.N.R. nu se vor retrage înaintea administrațiilor financiare locale. Starea de încordare din agențiile B.N.R.

se putea observa și din faptul că zi de zi, uneori și de mai multe ori într-o zi, directorii sediilor B.N.R. mergeau sau telefonau prefectului ori comandantului garnizoanei militare locale pentru a afla dacă au venit ordine de la București.

Din cauza lipsei de informații sau a ordinelor clare, oamenii se simțeau dezorientați. Erau surprinși și revoltați. Ei înțelegeau că rușii nu au acordat timpul necesar României pentru o retragere ordonată, pentru că era în interesul lor ca populația și bunurile să rămână pe loc. Dar, întrebarea care plutea în aer sau, mai bine zis, în documente era: de ce autoritățile de la București nu au pregătit nici măcar retragerea civililor? Desigur, agresorul rus era cinic cu termenele de evacuare pe care le impunea, dar autoritățile românești cum erau cu lipsa lor de reacție?

Abia la ora 04.00, în dimineața zilei de 28 iunie, a ajuns ordinul guvernatorului, care suna așa: „Directorul sediului va pleca imediat, cu toate valorile din tezaur și Cassa de zi, iar funcționarii sediului rămân pe loc până la noi dispoziționi.“ Prima reacție a directorilor a fost de mare surprindere. Cum adică să plece numai ei? Cum să-și părăsească oamenii și cum să-și lase familiile în seama autorităților locale, care erau depășite de situație?

Dar nu au avut de ales. Primiseră ordin să salveze valorile din tezaur! Așa că au încărcat totul, fiecare în ce a putut, în căruțe trase de boi (toți caii din zonă fuseseră rechiziționați), autobuze, camioane, vagoane de tren, sau în dubele B.N.R., cei care au avut șansa să aibă așa ceva în zonă. Au fost cazuri în care drumul a durat mai multe zile, așa că au dormit pe sacii cu valori, i-au descărcat, dacă s-a defectat camionul sau au rămas fără benzină, apoi i-au reîncărcat. Toți au ajuns la destinația stabilită de conducerea băncii, fără pierderi semnificative.

Evacuarea s-a făcut sub o presiune extraordinară. Chiar din prima zi a ocupației, rușii au lansat parașutiști și au ocupat gările și sediile instituțiilor administrative locale. Situația a fost foarte gravă mai ales în zonele care nu aveau acces direct la calea ferată și nu erau puține. Civililor nu li s-au pus la dispoziție mijloace de transport, fiind sfătuiți să formeze coloane de marș până la cea mai apropiată gară, care putea să fie la zeci de kilometri depărtare. Dar, în scurt timp, aceste coloane ale civililor, dimpreună cu coloanele motorizate ale armatei au fost

Pe ușa fostei Agenții din Balta Albă se păstrează încă sigla B.N.R.

înconjurate, hărțuite și agresate de unitățile rusești parașutate sau de acea parte a populației rusofone, care era cucerită de propaganda comunistă a rușilor.

La 12 iulie 1940, toate sediile băncii erau evacuate, iar funcționarii și directorii din Basarabia și Nordul Bucovinei erau deja repartizați la agenții ale Băncii Naționale din toate zonele țării. La 19 iulie 1940, guvernatorul B.N.R., Mitiță Constantinescu, a primit o scrisoare semnată de toți directorii evacuați, în care se spunea: „Condițiile foarte grele în care am fost nevoiți să efectuăm evacuarea – timpul foarte scurt, aproape totala lipsă de mijloace de locomoție, furia bandelor comuniste dezlănțuite, lipsa de concurs a autorităților militare și civile, iminența intrării trupelor ruse – nu ne-au împiedicat totuși a ne face complet datoria, de multe ori chiar cu riscul vieții noastre, pentru a putea salva, mai întâi, bunurile băncii, așa cum ne dictau sentimentele, ambiția și obligațiile de slujitori devotați ai Institutului nostru, precum și simțămintele noastre naționale.“

Povestea evacuării sediilor B.N.R. din Basarabia și Nordul Bucovinei constituie un subiect amplu. De această dată, am optat doar pentru un singur exemplu, Agenția Tighina, mai ales că multe dintre cele întâmplate aici s-au petrecut în toată regiunea. La 28 iunie 1940, activitatea Agenției Tighina a fost întreruptă brutal ca urmare a pătrunderii în județ a Armatei Roșii. Cum s-au desfășurat lucrurile aflăm dintr-un document pe care arhitectul Radu Dudescu l-a intitulat „Memoriu ce privește peripețiile evacuării sediului nostru din Tighina și acțiunile

domnului Constantin Ionescu“ și l-a înaintat Serviciului personal și buget din Centrala B.N.R. imediat după evacuare.

Constantin Ionescu, supraveghetorul construcției sediului băncii din Tighina, menționa în memoriul său: „În seara de 27 spre 28 iunie, la ora 22.00, am auzit la radio că România a cedat Rusiei Basarabia; a fost o panică mare printre români, având în vedere termenul scurt de evacuare (28 iunie, ora 15.30). În dimineața zilei de 28 iunie, ora 4 dimineața, am plecat la B.N.R. Tighina, unde am găsit pe domnul director Coruia disperat și foarte îngrijorat că nu are cu ce transporta Tezaurul B.N.R. din Tighina. După ce trec în revistă toate posibilitățile care ar necesita să salvez Tezaurul, m-am decis să angajez două autocamioane, care lucrau la fortificație; deși acest lucru era foarte greu, totuși, nu am disperat, ținându-mi sângele rece“.

Continuarea o aflăm dintr-un referat întocmit de Ioan Coruia, directorul Agenției B.N.R. Tighina: „Domnul Constantin Ionescu, supraveghetorul construcției B.N.R. Tighina, a înțeles cel dintâi gravitatea situației și îngrijorarea mea că nu mi s-a pus la dispoziție de Poliție, Prefectură sau Cercul de Recrutare niciun mijloc de transport pentru evacuarea Tezaurului Băncii“. După nenumărate încercări, în final, valorile agenției au fost încărcate în două autocamioane proprietatea inginerului Stelian Constantinescu, care erau pregătite pentru evacuarea muncitorilor unei antreprize de construcții. Au reușit să plece din Tighina în ziua de 28, la ora 15.00, cu 30 de minute înainte de expirarea termenului de evacuare. Tot din referatul directorului aflăm că drumul până la Râmnicu Sărat a durat trei zile, cu avioanele sovietice care urmăreau agresiv convoaiele de autocamioane, cu populația rusofonă ostilă, cu benzina la limită, cu poduri distruse și drumuri înfundate, fără mâncare și fără apă.

În primăvara anului 1940, un imobil nou, construit pentru agenție, era aproape terminat. Imediat după evacuarea agenției, imobilul a fost ocupat de ruși. În iulie 1940, Serviciul arhitecturii a întocmit o evidență a imobilelor acaparate de U.R.S.S. și a valorii lor, imobilul din Tighina fiind estimat la circa 7.000.000 lei.

Banca de Stat a U.R.S.S. a ocupat imobilul timp de un an, până în iulie 1941, când a început retragerea autorităților sovietice din Basarabia. Operațiunea a fost însoțită de incendierea cartierelor comerciale și a celor mai importante clădiri din Tighina și din județ. În acest context, imobilul B.N.R. a fost distrus de membrii batalioanelor de distrugere a clădirilor, organizate de sovietici în toate orașele din Basarabia. Un arhitect, Valentin Mednec, a mărturisit într-un interviu acordat revistei *Orizontul*, editată la Chișinău, în anul 1988: „În 1941 eu, cu mâna mea, am aruncat în aer Banca de Stat din Bender [Tighina]“.

Agenția B.N.R. din Tighina a fost redeschisă la 28 august 1941, cu un alt director, Grigore Ionescu. În condiții neînchipuit de grele, fără sediu, prezent fiind doar directorul, a început desfășurarea operațiunilor de casă, viramente și trezorerie, în cea mai mare parte pentru armată. Despre această perioadă, directorul Grigore Ionescu raporta la București: „Personalul a fost în permanență la dispoziționea unităților militare și s-au făcut operațiuni atât în timpul nopții, cât și în orele de repauz. Delegații militari veniți de pe front aveau timpul limitat de ședere în orașul nostru, astfel că au fost satisfăcute nevoile armatei cu toată bunăvoința“.

Din alte rapoarte întocmite de directorul agenției, după reluarea activității, aflăm că, la plecarea rușilor, situația județului era dezastruoasă, tot ce fusese viață comercială și industrială nu mai exista. Băncile populare, organizate „cu atâta trudă de agențiile B.N.R., între anii 1938 – 1940, au fost distruse. Scripte și bunuri au fost devastate, iar conducătorii lor deportați“.

În loc de concluzii, vă prezint un fragment din „Raportul economic asupra județului Orhei“, întocmit de un alt director al băncii în teritoriu, Traian Tigoi, de la Agenția Orhei, la câteva luni de la reinstalarea în Basarabia: „Cine a cunoscut Basarabia înainte de iunie 1940, acela poate deduce toate grozăviile ce s-au abătut asupra acestui ținut, unde dreptul de proprietate, libertatea individuală și chiar viața erau strivite de uriașul de la Răsărit. E destul să treci pe strada principală a unui oraș din Basarabia, pentru a simți fiorul dezastrului lăsat. Dacă județul nostru a suferit urgia sovietică, aceasta nu a făcut decât să dovedească, odată mai mult, simțămintele românești ale moldovenilor ce stăpânesc pământurile strămoșești.“

Cristian PĂUNESCU,
Consilier al Guvernatorului B.N.R.

SUCURSALA BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI DIN CHIȘINĂU

În primăvara anului 1918, reprezentanți ai Sfatului Țării de la Chișinău s-au adresat Băncii Naționale, cu trei zile înaintea votului pentru unirea Basarabiei cu România, la 27 martie/9 aprilie 1918. Telegrama primită atunci, la 24 martie/6 aprilie, prin care se cerea deschiderea unui ghișeu al B.N.R. la Chișinău, a fost citită imediat de guvernatorul Ioan Bibicescu în fața Consiliului general reunit la Iași.

La scurt timp după promulgarea Decretului Regal de Unire a Basarabiei cu România, a fost publicat și decretul prin care leul era introdus ca unitate monetară în Basarabia, începând din 17/30 aprilie 1918.

La sfârșitul lunii aprilie 1918, Corneliu Cioranu, director al B.N.R., vizitase deja Basarabia, pentru a cunoaște situația economică de la fața locului și pentru discuții legate de solicitarea lui Daniel Ciugureanu, ministru fără portofoliu în Guvernul României, delegat pentru administrarea Basarabiei, referitoare la acordarea unui ajutor de 25 milioane lei băncilor din Chișinău. Consiliul general a fost informat că au fost examinate solicitările celor mai importante bănci din localitate, toate sucursale ale unor mari bănci din Petrograd, Moscova și Odesa, care aveau nevoie de sprijin financiar pentru a face față cererilor de restituire de depozite, deoarece prin pierderea legăturii cu centralele lor se găseau într-o situație dificilă. Un asemenea sprijin nu putea să vină din partea B.N.R., operațiunile sale fiind strict limitate prin lege și statute, dar o intervenție a băncilor comerciale din țară ar fi fost de folos. Dacă aceste bănci din țară vor înființa sucursale în orașele mari din Basarabia, dezvoltarea vieții economice din această regiune nu va avea de suferit, spunea atunci Cioranu.

În această perioadă, nenumărate cereri, inițiative private sau oficiale veneau către Bancă dinspre Basarabia. Efervescența dinaintea Marii Uniri se simțea tot mai puternic în birourile Sucursalei B.N.R. Iași, unde era instalată conducerea instituției, evacuată din București. În lunile octombrie și noiembrie 1918, au fost multe decizii care dovedesc cât de atentă era conducerea B.N.R. la semnalele venite dinspre unioniștii basarabeni: Episcopia din Chișinău a primit 10.000 lei „pentru cumpărarea seturilor de litere latine necesare la tipăriturile românești care se vor executa în tipografia acelei eparhii"; creditul de război în sumă de 1,7 miliarde lei, acordat de B.N.R. Guvernului României, a fost sporit cu 300 milioane lei, suma respectivă urmând a fi acordată Basarabiei pentru pagubele suferite în timpul războiului; B.N.R. a susținut actul normativ prin care autoritățile locale ale Chișinăului au primit dreptul să contracteze un împrumut până la 10 milioane lei, de la orice bancă din țară, pentru aprovizionarea cu alimente etc.

În perioada 1918 – 1919, problema cea mai urgentă era refacerea economică a regiunii, în condițiile în care mijloacele financiare locale lipseau cu desăvârșire. În aceste circumstanțe, în ședința din 5 ianuarie 1919, Consiliul general a luat decizia de „a se deschide o agenție în orașul Chișinău", prima agenție înființată de B.N.R. în Basarabia. A urmat o perioadă în care sistemul monetar și bancar din Basarabia a cunoscut transformări majore, în anul 1921 finalizându-se retragerea din circulație a monetelor străine, acestea fiind înlocuite cu moneta națională, leul. Banca Națională își extindea astfel prerogativele

Sediul Sucursalei B.N.R. din Chișinău

referitoare la emisiunea și circulația monetară asupra întregului teritoriu național.

La începuturile activității B.N.R. la Chișinău, constatăm din documente că primele decizii au vizat cunoașterea pieței basarabene și a contextului financiar și economic în care va acționa noua agenție. În februarie 1919, agenția a primit sarcina de a achita suma de 600 lei „pentru traducerea din limba rusă a tuturor lucrărilor referitoare la activitatea economică și financiară a Basarabiei de la anexarea sa de către Rusia, până în 1919“. Următoarele decizii au vizat organizarea activității de scont, mai precis numirea membrilor Comitetului de scont și deschiderea primelor conturi curente pentru scont, seria acestora începând cu sucursala din Chișinău a Băncii Românești, care a primit pentru început un credit de un milion lei.

Din expunerea ministrului de Finanțe, Vintilă Brătianu, prezentată în fața conducerii B.N.R. în octombrie 1922, după „inspecțiunile“ făcute în țară, aflăm că în Basarabia era cea mai grea situație, deoarece aici creditul fusese organizat din centrele mari ale Rusiei, prin sucursale care nu mai funcționau. În final, ministrul concluziona: „Acestei situațiuni nu i-a corespuns o organizare națională proporțională cu reluarea afacerilor, astfel că Basarabia suferă de o grea criză de credit. Sucursala Băncii Naționale din Chișinău, într-o regiune lipsită de comunicație, nu poate satisface nevoile unei provincii agricole bogate.“

Din datele identificate în Arhiva generală a B.N.R., constatăm că, începând din anul 1920, timp de șapte ani consecutivi, nivelul operațiunilor agenției a fost în continuă creștere, ajungând în anul 1926 la stadiul Sucursalei Galați, care era înființată în anul 1880. În fața acestui bilanț, luând în considerare și faptul că orașul Chișinău era capitala uneia dintre provinciile „întrupate la vechea matcă“, Consiliul a decis, la 26 mai 1927, ridicarea la rangul de sucursală a Agenției Chișinău.

Anii 1930 și 1931 au fost ani de mare îngrijorare pentru soarta economiei și a sistemului bancar din Basarabia, deoarece majoritatea debitorilor agricoli erau în insolvență, ca urmare a recoltelor slabe, precum și a unei fiscalități excesive, care afectase toate ramurile de producție. Producătorii erau obligați să-și comercializeze produsele la orice preț, fiind presați de fisc să-și acopere impozitele, precum și de bănci, care încercau să lichideze datoriile agricole cu gajuri depreciabile. În ianuarie 1931, față de creditele în cuantum de peste 220 milioane lei acordate de Sucursala B.N.R. Chișinău băncilor comerciale, angajamentele acestora erau puțin peste 80 milioane lei. Totodată, de teamă că băncile vor înregistra pierderi mari, mulți deponenți solicitau restituirea banilor. Ca exemplu, în anul 1931, Banca Basarabiei a fost obligată să restituie aproximativ 133 milioane lei, dintr-un total de 170 milioane.

În anul 1931, a intervenit o nouă situație agravantă, pe fondul zvonisticii privind iminenta promulgare a legislației conversiunii datoriilor agricole. În concepția inspectorilor B.N.R., aceste legi au indus în rândul debitorilor ideea că nu vor mai fi obligați să-și plătească datoriile, iar în rândul creditorilor o stare de spirit apăsătoare, pentru că nu puteau să estimeze pierderile la care erau expuși. Comerțul local se îndrepta către o criză profundă, din cauza scăderii puterii de cumpărare a consumatorilor și a lipsei de credit, iar sărăcia care exista în aceste regiuni mărea deznădejdea populației și era prielnică propagandei rusești, subversive.

În anii următori, situația financiară și bancară în regiune a continuat să se înrăutățească, iar activitatea B.N.R. Chișinău a fost profund afectată. Dacă în 1926, când agenția a fost ridicată la rang de sucursală, erau admise

la scont 25.326 efecte de comerț, în valoare de 617.760.360 lei, iar beneficiul scontului era de 7.592.692 lei, în 1936 erau admise la scont 4.571 efecte de comerț, în valoare de 146.084.000 lei, iar beneficiul scontului era de 2.793.000 lei. Date asemănătoare avem și pentru anii următori.

La începutul anului 1936, pentru „Basarabia înfometată“ guvernul a organizat o colectă publică, care i-a surprins neplăcut pe conducătorii B.N.R. prin donațiile nesemnificative ale unor regiuni bogate din țară. Reacția acestora nu a întârziat să apară. La 25 februarie 1936, Nicolae Bălănescu, administrator al B.N.R., membru în Consiliul de Administrație, a transmis o circulară prin care funcționarii erau îndemnați să facă donații și să convoace „toate băncile, instituțiile de credit, industriașii și comercianții mai de seamă“, să li se prezinte lista de subscripție, „arătând că B.N.R. a vărsat două milioane“, subscrierea fiind „cea mai elementară dovadă de solidaritate între convieţuitorii aceleiași țări“.

Seria informațiilor referitoare la tranzacțiile bancare se întrerupe în vara anului 1940, când activitatea B.N.R. Chișinău a fost suspendată brusc, odată cu apropierea de Chișinău a Armatei Roșii. Ordinul de evacuare a sucursalei a venit de la București la ora 4 în dimineața zilei de 28 iunie. Directorul, Dumitru Vișan, a izbutit în cursul zilei de 28 iunie să încarce valorile în două camioane și, însoțit de câțiva gardieni și soldați, a ajuns la Focșani a doua zi, pe 29 iunie. Nu s-a oprit aici, în seara aceleiași zile pornind spre Ploiești, dar a reușit să ajungă numai până la Agenția B.N.R. din Râmnicu Sărat, unde convoiul a fost oprit, deoarece circulația spre Ploiești era întreruptă. A fost obligat de haosul general din Moldova să descarce camioanele la Râmnicu Sărat.

La 1 iulie 1940, directorul, care era plecat la București „ca să raporteze personal și să ia instrucțiunile cuvenite“, își informa superiorii că toate valorile de la B.N.R. Chișinău erau evacuate, cele mai multe fiind depuse în tezaurul de la Râmnicu Sărat, „ca o consecință a dramei pe care o trăiește românismul“. În acel moment, situația valorilor era următoarea: 69 milioane lei erau predați Agenției Râmnicu Sărat, 774.819 lei erau predați de casierul Vasile Zamfira Sucursalei Iași. Suma de 40 milioane lei ajunsese la Serviciul contabilitatea biletelor. Sucursala funcționa provizoriu în imobilul din Calea Victoriei, etajul IV, în sala de gimnastică, unde se întocmeau situațiile contabile în vederea predării celorlalte valori.

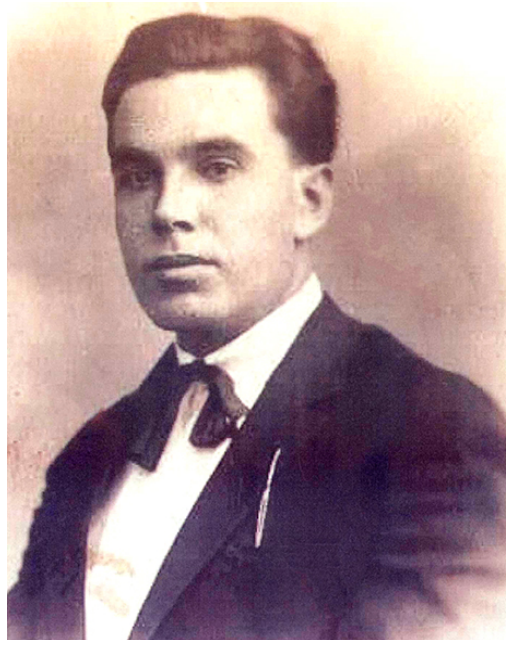

Alexandru Jemăneanu

Peste un an, în iunie 1941, ca urmare a deciziei de intrare a României în război, trupele române s-au alăturat celor germane pe frontul răsăritean. La 25 iulie se încheiau operațiunile militare pentru eliberarea Basarabiei și a Nordului Bucovinei. În acest context, Consiliul general a decis redeschiderea Sucursalei Chișinău. Numirile în vederea completării posturilor de directori, contabili și casieri la sediile reînființate din Basarabia și Nordul Bucovinei au început în luna august. Listele cu aceste numiri au fost modificate de mai multe ori. Pentru conducerea B.N.R. a fost destul de complicat să rezolve problemele de personal din zonă și să obțină și acordul celor desemnați. Cu foarte puține excepții, directorii care trecuseră prin coșmarul evacuării din iunie 1940 nu s-au mai întors la posturi. Au fost numiți directori la sedii din Vechiul Regat sau în Centrala B.N.R. La Chișinău, noul director numit a fost Alexandru Jemăneanu. Acesta era basarabean, chiar din județul Lăpușna, funcționar B.N.R. din anul 1929.

Activitatea bancară și-a reluat cursul. Pentru caracterizarea următorilor ani, o să ne limităm la informațiile pe care le-a consemnat inspectorul Constantin Ortinschi, o personalitate a B.N.R. din acei ani. În vara anului 1941, inspectorul găsește la Sucursala Chișinău „ruină și mizerie“, dar în noiembrie 1942 menționează că, dintre toate sediile inspectate, numai la Chișinău activitatea intrase pe un făgaș firesc. În octombrie 1943, C. Ortinschi face o apreciere mai largă asupra situației din Basarabia: „Deși au trecut puțini ani de când toate așezările erau prăbușite în scrum sau ruină, totuși inima se umple de bucurie și mândrie văzând vitalitatea cu care s-a reclădit, s-au reînnodat firele rupte sau se păstrează cu dârzenie pozițiile economice ocupate, continuându-se munca, chiar sub amenințarea norilor negri dinspre Răsărit“.

Așa cum aflăm dintr-o circulară a Serviciului M.O.N.T. din B.N.R., din noiembrie 1943, norii negri dinspre Răsărit erau atât de aproape, încât, „pentru eventualități de evacuare din regiunea de Nord (Bucovina și Moldova) și Est (Basarabia și Dobrogea)“, agențiile și sucursalele din această zonă erau informate că autoritățile militare din Basarabia lucrau la planul operativ pentru evacuare. În acest plan, sucursala băncii era încadrată la Directoratul Finanțelor, urmând să fie evacuată împreună cu instituțiile financiare ale județului Lăpușna.

Deoarece, în vederea evacuării valorilor, arhivelor, a funcționarilor din finanțe împreună cu familiile lor, Directoratul Finanțelor Lăpușna avea la dispoziție un număr mic de vagoane C.F.R. și doar câteva căruțe cu boi, prin două circulare, din 10 și 12 ianuarie 1944, directorul Jemăneanu era informat că evacuarea, a cărei declanșare era condiționată de „apropierea teatrului de operațiuni către regiunea Basarabia și Bucovina“, se va face cu dubele B.N.R., prin Huși, la Bârlad. Valorile vizate de evacuare în prima urgență erau: numerarul, care însemna sume de bani considerabile, metalele prețioase, actele de valoare, mașina cu timbru sec, cheile telegrafice și sigiliile, registrele și dosarele de acte autentificate de B.N.R., opisul alfabetic al proceselor, registrele, copierele și dosarele curente, strict necesare operațiunilor zilnice, gajurile contractelor de împrumut.

De asemenea, era informat că se primise aprobare ca directorii, contabilii și casierii sediilor din Basarabia și Bucovina să fie înarmați cu revolvere și muniție. Pentru evacuarea membrilor familiilor (numai cu o valiză cu haine și schimburi), urma să se trimită, ca anexă la duba amintită, „un camion cu prelată, care va avea același itinerar ca și duba, formând rezervă de transport, dacă în dubă nu mai rămâne spațiu liber“.

La 20 martie 1944, printr-o telegramă și o convorbire telefonică avută cu maiorul Aurel Popescu, șeful serviciului M.O.N.T. din B.N.R., Jemăneanu este informat în legătură cu misiunile urgente pe care trebuie să le execute. În primul rând, să predea Administrației Financiare fondurile necesare la evacuare și să ia „personal și imediat contact cu prefectul“ pentru a afla dacă se dă ordin de evacuare. În telegramă se mai preciza: „Dacă prefectul răspunde «nu știu nimic, nu-mi iau răspunderea», atunci evacuați, luând legătura cu sediile încadrate să evacueze în aceeași coloană și cu aceeași dubă. Dacă prefectul vă răspunde «așteptați ordine», nu evacuați și așteptați. Același procedeu îl veți aplica la intervale foarte scurte, păstrând continuu contactul cu dl prefect“. Prin a doua telegramă primită în aceeași zi, 20 martie, se comunică sediilor din Moldova, Basarabia și Bucovina că „vor opri numai personalul absolut strict necesar funcționării serviciului și vor evacua tot personalul de prisos, precum și toți membrii familiilor la destinația de evacuare comunicată“.

În aprilie 1944, Sucursala Chișinău apare în documente ca fiind evacuată la Huși. Referitor la funcționari și membrii familiilor, apar în evidențe 36 de persoane evacuate. Cei 21 de membri ai familiilor fuseseră evacuați la Râmnicu Vâlcea, în perioada 20 martie – 5 aprilie, cu o escală de câteva zile la Focșani. Cei 11 funcționari, trei ușieri și un impiegat erau împrăștiați la Huși, Râmnicu Vâlcea, Iași, București. Alexandru Jemăneanu avea misiunea să se prezinte la Tecuci, pentru că era desemnat delegat al B.N.R. la Comandamentul etapelor de la Tecuci.

Mihaela TONE,
Expert principal B.N.R.